

Ελευθερόπολις

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΩΝ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΧΡΟΝΟΣ 26^{ος} • ΦΥΛΛΟ 103^ο • ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021 • ΤΙΜΗ 0,01 ΕΥΡΩ • ΣΟΥΛΙΟΥ 124 ΤΚ 173 42 ΑΘΗΝΑ GR

**Καλά Χριστούγεννα
και ευτυχισμένος
ο νέος Χρόνος 2022!**

Με την ευκαιρία των εορτών των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, η «Ελευθερόπολις», εύχεται σε όλους τους Αρμενιανούς, όπου και αν βρίσκονται, θερμές ευχές για υγεία, χαρά και προκοπή! Εύχεται γρήγορα η πανδημία να αποτελεί μια δυσάρεστη ανάμνηση και όλοι μας να βρεθούμε ξανά όπως πρώτα στο αγαπημένο μας χωριό!

Στους Αρμενιανούς της Αθήνας που δεν θα βρεθούμε φέτος να κόψουμε την καθιερωμένη Πρωτοχρονιάτικη Πίτα μας λόγω κορονοϊού, ευχόμαστε ξεχωριστά Καλή Χρονιά και υπενθυμίζουμε ότι, όσοι επιθυμούν μπορούν να στείλουν στην «Ελευθερόπολις» την οικονομική τους ενίσχυση μέσω της Εθνικής Τράπεζας.

Τα κάλαντρα της Πρωτοχρονιάς

Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά,
ψηλή μου δεντρολιβανιά
κι αρχή καλός μας χρόνος,
εκκλησιά με τ' άγιο θρόνος.
Κι αρχή που βγήκε ο Χριστός,
Άγιος και Πνευματικός
στη γη να περπατήσει,
και να μας καλοκαρδίσει.
Άγιος Βασίλης έρχεται,
άρχοντες το κατέχετε
από την Καισαρεία,
συ σ' αρχόντισσα κυρία.
Βαστά εικόνα και χαρτί,
ζαχαροκάρδιο - ζυμωτή
χαρτί και καλαμάρι,
δες κι εμέ το παλικάρι.
Βασίλη πόθεν έρχεσαι,
και δε μας καταδέχεσαι.

...
Κάτσε να φας, κάτσε να πεις,
κάτσε τον πόνο σου να πεις
Κάτσε να τραγουδήσεις,
και να μας καλοκαρδίσεις.

Χρόνια πολλά - Καλή χρονιά!

❄️ ❄️ ❄️ ❄️ **Χριστούγεννα 2021** ❄️ ❄️ ❄️ ❄️

Το μαζωχτό και τα κουκολόγια

Στην φωτογραφία εικονίζονται από αριστερά οι: Καλούδη Αλεξάνδρα σύζυγος του Στάθη, Παρασκευά Ελευθερία (1918) σύζυγος Μανώλη, Παρασκευά Ελένη (1918), Καλλιβερέτση Αργυρώ (1913) σύζυγος Γεωργίου, Μαυροματάκη Αγγέλα (1912), Γκερκεφάκης Κωνσταντίνος. Κουκολόγια λέγανε είτε το μάζεμα από ξένο χωράφι, των τελευταίων καρπών της ελιάς που απέμειναν μετά την ελαιουσυλλογή, είτε το μάζεμα από ξένο πάλι χωράφι, των ελαχίστων καρπών της ελιάς σε περιόδους που δεν υπήρχε ικανοποιητική παραγωγή (Βεντέμα).

«Έφταξε ο καιρός καλέ που πέφτουν οι ελιές
και τα λιόφρυτα θα πιάσουν πάλι οι κοπελιές.
Μυλωνάδες και μαζώχτρες θα τα λέμε πότες - πότες,
κι αφορμή θα 'ναι οι ελιές, να 'χουμε χρυσές δουλειές.
Φύσηξε βοριά καλέ και ρίξε μια ψιλή βροχή
και για μας τους μυλωνάδες ήρθε τώρα η εποχή.
Να θωρούμε τις μαζώχτρες να τα λέμε πότες πότες
κι αφορμή θα 'ναι οι ελιές να 'χουμε χρυσές δουλειές.
Όλες οι γειτονοπούλες τα καλάθια θα βαστούν
και στη φάμπρικα θα μπαίνουν κάθε τόσο να ρωτούν
και θα μας παρακαλούνε για τσ' ελιές τους να αλεστούνε
κι αναλόγως κάθε μια θα πληρώνει αλεστικά.
Πάρε το καλάθι κι έλα όμορφη μου κοπελιά
κι εγώ θα βαστώ τη σκάλα ν' ανεβαίνεις στην ελιά.
Σα γεμίσεις το καλάθι θα πιαστούμε στα φιλιά
και θα βγάλουμε το λάδι από κάτω στην ελιά».

Τραγούδι του αείμνηστου Κώστα Μουντάκη, μπορείτε να το ακούσετε στο youtube,
https://www.youtube.com/watch?v=xrsuEdOof_g

Στο τεύχος που έχετε στα χέρια σας, μπορείτε να διαβάσετε...

- ❖ **σελ. 2:** Καζαντζάκης - Θεοδωράκης, του **Σήφη Μιχελογιάννη**
- ❖ **σελ. 3:** Αφιέρωμα στον Μίκη Θεοδωράκη: Ποιήματα της **Πόπης Καβρουλάκη-Πανηγυράκη** και του **Σταύρου Νικητάκη**
- ❖ **σελ. 4 & 5:** Τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν, του **Μανώλη Ευθ. Πιπεράκη**
- ❖ **σελ. 6 & 7:** Η Συνέλευση των Αρμένων και το «Προσωρινό Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης», του **Γιώργου Λιμαντζάκη**
- ❖ **σελ. 8:** Οι παλαικές μας φωτογραφίες
- ❖ **σελ. 9:** Αρμενιανά ομοιοκατάληκτα, του **παλιού Αρμενιανού**
- ❖ **σελ. 10 & 11:** Ο Κυριάκος Κριτοβουλίδης αυτοβιογραφούμενος, του **Μανόλη Βουρλιώτη**
- ❖ **σελ. 12 & 13:** Το κύτταρο της αγάπης, του **Μανώλη Πιπεράκη**
- ❖ **σελ. 14:** Αυτοί που φεύγουν...
- ❖ **σελ. 15:** Παιδικές αναμνήσεις... Τα σουρομπίστολα, του **Γιώργου Γιακουμινάκη**
- ❖ **σελ. 15:** Σύντομο πέραςμα, της **Έλσης Παυλάκη**
- ❖ **σελ. 15:** Δωρεές στην Ενορία Αρμένων
- ❖ **σελ. 16:** Τα νέα του χωριού μας, Δωρεές στην εφημερίδα μας

Καζαντζάκης - Θεοδωράκης

Το βάθρο μιας νοερής συνάντησης

Πραγματική συνάντηση των δύο μεγάλων δημιουργών δεν αναφέρεται. Η κύρια και μεγάλη συνάντηση των δύο αυτών μέγιστων ανθρώπων του πολιτισμού μας δεν έγινε στις υψηλές σφαίρες της διανόησης και της μουσικής.

Το βάθρο της ιστορικής νοερής συνάντησης μεταξύ Μίκη Θεοδωράκη και Νίκου Καζαντζάκη είναι η πλήρης αποδοχή των δύο δημιουργών από το λαϊκό αίσθημα και τη λαϊκή ψυχή. Το βάθρο της κύριας αυτής συνάντησης δεν βρίσκεται στον κόσμο των ιδεών. Το βάθρο αυτό είναι η ψυχή και η καρδιά των ανθρώπων.

Βέβαια υπήρξε και η νοερή συνάντηση του Μίκη Θεοδωράκη με τον Ελ Γκρέκο (Δομήνικο Θεοτοκόπουλο) κατά την επίσκεψη - προσκύνημά του στο Τολέδο της Ισπανίας αλλά και με τον Νίκο Καζαντζάκη και η αναφορά του σε αυτούς. Στο ταξίδι του αυτό ο Μίκης κουβαλούσε μαζί του την Αναφορά στον Γκρέκο του Νίκου Καζαντζάκη. Έτσι δόθηκε η ευκαιρία και στον Μίκη Θεοδωράκη να αναφερθεί στους δύο μεγάλους προγόνους του.

Υπάρχει επίσης η μουσική παρέμβαση και συνεργασία του Μίκη Θεοδωράκη στο κινηματογραφικό έργο του Μιχάλη Κακογιάννη «Ζορμπάς ο Έλληνας». Το έργο αυτό

έγινε με βάση το περίφημο ανά την οικουμένη μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη «Αλέξης Ζορμπάς». Ο ακριβής τίτλος είναι «Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά».

Στο μυθιστόρημα αυτό οι περίφημοι διάλογοι ανάμεσα στον συγγραφέα Καζαντζάκη και τον εργάτη Ζορμπά, που τον έχει εμπλουτίσει ο συγγραφέας με φιλοσοφικά στοιχεία παρουσιάζουν στην ουσία τον αναστοχασμό και τη συζήτηση του Καζαντζάκη με τον εαυτό του. Στην κινηματογραφική μεταφορά του έργου έχουμε τη μουσική σύνθεση του Μίκη Θεοδωράκη με το περίφημο συρτάκι.

Ο συγγραφέας Καζαντζάκης θέλει πλέον να ζήσει και αυτός τις χαρές της ζωής όπως τις παρουσιάζει ο Ζορμπάς, μένοντας μακριά από τα βιβλία του. Το συρτάκι του κινηματογραφικού έργου είναι ένα εθνικό σύμβολο της πατρίδας μας. Είναι η μουσική σύλληψη και σύνθεση του Μίκη Θεοδωράκη πάνω στον ύμνο του Ζορμπά, του ήρωα του Καζαντζάκη στις χαρές της ζωής. Είναι της χαράς το ευαγγέλιο, η ωδή του Μίκη Θεοδωράκη στη χαρά της ζωής.

Έτσι με την σπουδαία αυτή μουσική συνοδεία μπορεί να συνεχιστεί και συνεχίζεται ο μεγάλος ανήφορος της ζωής μας, όπως μας τον παρουσιάζει ο Νίκος Καζαντζάκης. Άλλωστε, όπως προσθέτει ο μεγάλος αυτός συγγραφέας, η ουσία του Θεού μας είναι ο αγώνας. Η μεγαλύτερη αρετή είναι, όπως μας λέει ότι η ελευθερία αλλά **Ο ΑΓΩΝΑΣ** για την ελευθερία.

Τη μεγαλοσύνη στους ανθρώπους δεν την αποδίδει το κράτος, δεν την αποδίδουν οι Ακαδημίες και οι επιστήμονες - τεχνοκράτες, ούτε οι δημοσιογραφούντες αναλυτές. Τη μεγαλοσύνη στους ανθρώπους και την αναγνώριση του μεγάλου ταλέντου τους την κάνει εν τέλει το μεγάλο πλήθος, η δόνηση της λαϊκής ψυχής.

Σκίτσο
Πάνος Ιατρίδης

Μπορεί κάποιος να μην γνωρίζει τις νότες του πενταγράμμου, ακούγοντας όμως τη μουσική και τα τραγούδια του Μίκη Θεοδωράκη εμπνέεται, συγκινείται και ονειρεύεται. Ίσως καταλαβαίνει και αυτός ότι τα πάντα είναι μουσική και ότι πρώτα από όλα είναι η μουσική, όπως μας λένε οι άνθρωποι του πολιτισμού.

Μπορεί κάποιος να μην έχει διαβάσει ούτε ένα μυθιστόρημα ή φιλοσοφικό δοκίμιο ή ταξιδιωτικό κείμενο του Νίκου Καζαντζάκη, αλλά ακούγοντας και μόνο τους τίτλους των έργων του καταλαβαίνει ποιος ήταν ο Καπετάν Μιχάλης, ποιος ήταν ο Ζορμπάς και ποιος ήταν ο ίδιος ο Καζαντζάκης. Άλλωστε ο κόσμος ολόκληρος και ιδιαίτερα η Κρήτη είναι γεμάτη από Ζορμπάδες και Καπετάν Μιχάληδες.

Οι δύο τεράστιοι δημιουργοί πολιτισμού της εποχής μας ο Νίκος Καζαντζάκης και ο Μίκης Θεοδωράκης έχουν μιλήσει στην ψυχή του ελληνικού λαού αλλά και στην ψυχή ολόκληρου του κόσμου.

Το έργο τους έχει μεγάλη ένταση γιατί τις κοινωνικές, πολιτικές, αγωνιστικές ιδέες, ανησυχίες και τους προβληματισμούς τους, τους έχουν ενσωματώσει στο έργο τους αυτό. Γι' αυτό τον λόγο και θα αντέξει στο χρόνο.

Σήφης Μιχελογιάννης

Πρόεδρος Ελληνικού
Τμήματος Διεθνούς Εταιρείας Φίλων
Νίκου Καζαντζάκη
Πρώην βουλευτής Χανίων

Η "Ε" ενημερώνει ότι η ύλη για το επόμενο φύλλο θα πρέπει να έχει φτάσει στην εφημερίδα μέχρι 4/3/2022.

ελευθερόπολις

Τριμηνιαία έκδοση του Συλλόγου
Αρμενιανών Χανίων
«Ο ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΙΔΗΣ»
Εκδίδεται με τη συνεργασία
της Τοπικής Κοινότητας Αρμένων

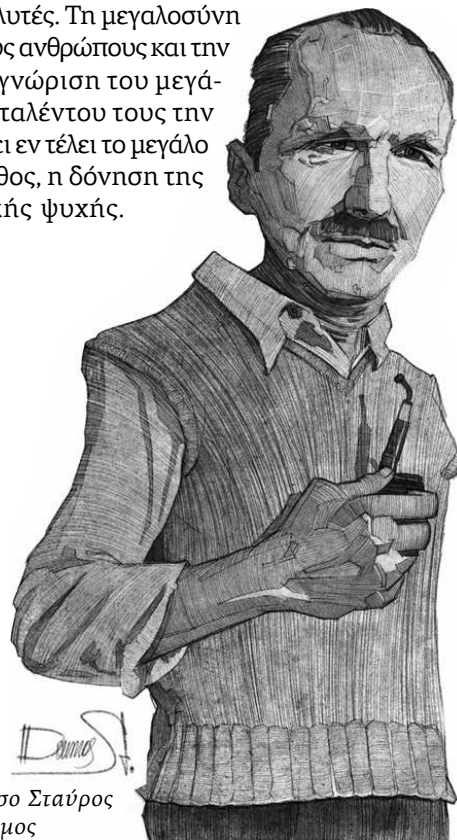
ΚΩΔΙΚΟΣ 4125

Εκδίδεται και διευθύνεται
από συντακτική επιτροπή.

Δωρεές στον Τραπεζικό λογαριασμό
Εθνικής Τράπεζας
GR9001101560000015676103433

Εκδότης-Διευθυντής:

Γιάννης Σ. Τσακίρακις
Σουλίου 124, 173.42 Αγ. Δημήτριος
Τηλ. 210-99.16.613,
Email: itsakir@otenet.gr
www.armenoi.gr
ISSN 1109-3056

Σκίτσο Σταύρος
Ντάμος

Αφιέρωμα στον Μίκη Θεοδωράκη

Σε τύλιξε ένα σύννεφο
κι έφυγες απ' τη γη
για ένα ταξίδι μακρινό
χωρίς επιστροφή.

Με τα φτερά σου ανοιχτά
πέταξες στον αιθέρα
και η ψυχή σου απλώθηκε
σαν αύρα πέρα ως πέρα.

Μέσα στα άστρα κώθηκε
ψηλά στον ουρανό
και ένα αστέρι έγινε
σαν τον αυγερινό.

Μεγάλο και ολόλαμπρο
που αιώνια θα 'ναι εκεί
να στέλνει φως ουράνιο
σε μας εδώ στη γη.

Για μια ιδέα πάλευες
κι έζησες εξορίες
βάσανα ατελείωτα
πόνο ταλαιπωρίες.

Μα είχες δύναμη ψυχής
έμπνευση και αντλούσες
σ' αυτά τα χρόνια τα σκληρά
εσύ δημιουργούσες.

Όλοι υποκλιθήκαμε
σ' αυτό το μεγαλείο
και γίναμε μία γροθιά
στο τελευταίο αντίο.

Ήσουν θεός της μουσικής
ο ΜΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
της ρωμιουσύννης σύμβολο
και της υπερηφάνειας.

Ταξίδεψες τη μουσική
σ' όλης της γης τα μήκη
γι' αυτό και σ' ονομάσανε
σωστά ΟΥΡΑΝΟΜΙΚΗ.

Μ' ένα πλατύ χαμόγελο
τον κόσμο χαιρετούσες
κι ο κόσμος σ' αποθέωνε
μαζί όταν τραγουδούσες.

Τα χέρια σου όταν στη σκηνή
άπλωνες σαν φτερά
άνοιγες μια απέραντη
αγάπης αγκαλιά.

Και όταν οι μπαλάντες σου
έφταναν ως τ' αστέρια
τα δυο σου χέρια μοιάζανε
μ' ειρήνης περιστέρια.

Τα μαγικά σου δάχτυλα
από μικρό παιδί
στις πρώτες νότες π' άγγιξαν
εδώσανε πνοή.

Μέσα από τα τραγούδια σου
θα βρίσκεσαι κοντά μας
στα μάτια μας στη σκέψη μας
Και μέσα στην καρδιά μας.

Για όλα που μας χάρισες
ένα ευχαριστούμε
είναι φτωχό κι ελάχιστο
για όσα σου χρωστούμε.

Η όμορφη πόλη τα Χανιά
που πάντα αγαπούσες
στο χώμα της σε κοίμισε
όπως επιθυμούσες.

Κάτω απ' την πορτοκαλιά
που όταν θα ανθίζει
με τα λευκά τα άνθη της
τον τάφο θα στολίζει.

**Πόπη Καβρουλάκη
-Πανηγυράκη**

Αφιέρωμα στον Μίκη Θεοδωράκη

1
Μίκη που εφτερουόγισες,
επέταξες σαν Ίκαρος,
κι έφυγες από τη ζωή,
περήφανος Κρητήκαρος.

2
Αστέρας εις τον ουρανό,
απ' όλους ξεχωρίζεις,
όλο τον κόσμο φώτιζες,
και πάντα θα φωτίζεις.

3
Ψηλά πετούν οι αετοί,
κάτω το βλέμα στρέφουν,
διαβαίνουνε τους ουρανούς,
περήφανα επιστρέφουν.

4
Ο άρχοντας της μουσικής,
της ποίησης αφέντης,
ο ήρωας της λευτεριάς,
της Κρήτης ο λεβέντης.

5
Έφυγες κι ορφανέψαμε,
μα εκείνο όπου μένει,
ν' ακούει τα τραγούδια σου,
όλη η οικουμένη.

6
Μίκη με τα τραγούδια σου,
και με τη μουσική σου,
όλη την ανθρωπότητα,
την έκανες δική σου.

7
Περήφανο τον έκανες
τον τόπο που σε γέννα,
σ' όλο τον κόσμο ξακουστή,
Κρήτη λεβεντογέννα.

8
Και την Ελλάδα ολόκληρη,
όχι μόνο την Κρήτη,
περήφανη την έκανες,
σε όλο τον Πλανήτη.

9
Μίκη στις συναυλίες σου,
και στους αγώνες πρώτος,
όπου και αν τους έδινες,
ακούγονταν ο κρότος.

10
Η κάθε συναυλία σου,
σε θρίαμβο πορεύει,
κι όλος ο κόσμος έμαθε,
συρτάκι να χορεύει.

11
Η μαεστρία μουσικής,
ποιήματα μεγάλα,
έκαναν τα τραγούδια σου,
ξεχωριστά από τ' άλλα.

12
Τραγούδια με ποιότητα,
με πολλαπλά νοήματα,
και εις τον κόσμο στέλνουνε,
χιλιάδες τα μηνύματα.

13
Ήσουν μεγάλος Στοχαστής,
μεγάλος Πατριώτης,
και στους αγώνες πάντα,
μπροστάρης στρατιώτης.

14
Μπροστάρης στα τραγούδια
σου,
μπροστάρης στους αγώνες,
τα έργα σου θα μείνουνε,
για πάντα στους αιώνες.

15
Ήσουν μεγάλος μαχητής,
με θέληση μεγάλη,
τις μάχες σου τις κέρδιζες,
τη μία μετά την άλλη.

16
Στις φυλακές σε βάλανε,
σ' έστειλαν εξορία,
και όμως εσύ έγγραφες,
δική σου ιστορία.

17
Εκεί σε βασάνισαν,
κτυπήματα σου φέρανε,
μα να σε γονατίσουνε,
ποτέ δεν καταφέρανε.

18
Μπορεί να σε βασάνισαν,
ακόμα κι 'αν σε δείρανε,
πιό δυνατό σε κάνανε,
τίποτα δεν σου πήρανε.

19
Επάλευες για λευτεριά,
για αξιοκρατία,
για τη συμφιλίωση,
για τη δημοκρατία.

20
Για την ταφή σου φρόντισες,
στον Γαλατά να γίνει,
στα Πάτρια εδάφη σου,
παντοτινά να μείνεις.

21
Τον τάφο σου τον έκανες,
ως ήθελες απλό,
αν πάει και η σύζυγος,
τον έκανες διπλό.

22
Ο τάφος εσφραγίστηκε,
ποτέ δεν θα ανοίξει,
κανένας άλλος δεν θα μπει,
να τον φιλοξενήσει.

23
Χρήμα δεν επεδίωξες,
ποτέ να αποκτήσεις,
μα τις καρδιές των πολιτών,
μόνο να κατακτήσεις.

24
Τον πλούτο είχες μέσα σου,
αστεϊρευτη πηγή,
απλόχερα τον έδινες,
απανταχού στη γη.

25
Το έργο που μας άφησες,
κληρονομιά μεγάλη,
θα μεταλαμπαδεύεται,
απ' τη μιά γενιά στην άλλη.

26
Μας έκανες περήφανους,
με όσα έχεις πράξει,
άφησες δρόμους ανοικτούς,
κι 'αλλους που 'χεις χαράξει.

27
Σ' ευχαριστούμε Μίκη μας,
για όλα που μας έκανες,
και δεν θα σε ξεχάσωμε,
στη μνήμη μας δεν πέθανες.

28
Όσα κι ανε σου γράφουνε,
όσα κι ανε σου πούνε,
για όσα μας επρόσφερες,
λίγα και δεν αρκούνε.

29
Τον θησαυρό που άφησες,
ως παρακαταθήκη,
καθήκον να τον βάλομε,
εις της καρδιάς τη θήκη.

30
Και πάντοτε να έχομε,
στη σκέψη και στο νού,
να τον διαφυλάττομε,
σαν κόρη οφθαλμού.

Σταύρος Νικητάκης

Τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν (*Verba volant, scripta manent* - Λατινική παροιμία)

Νέος ακόμα, την άκουσα την παροιμία αυτή και αμέσως την καρφίτωσα στον «πίνακα σημαντικών» του μυαλού μου. Και αυτό, γιατί εύρισα τον γραπτό λόγο ευκολότερο στη διατύπωσή του από ό,τι τον προφορικό, ο οποίος απαιτεί ψυχραιμία και ετοιμότητα, αλλά έχει και το μειονέκτημα ότι λόγια του μπορεί να αμφισβητηθούν, μελλοντικά. Ενώ τα γραπτά κείμενα μένουν αναλλοίωτα στον χρόνο. Και, επιπλέον, έχουν το πλεονέκτημα ότι μπορείς να τα πειράξεις (γράψε, σβήσε, ξαναγράψε) πριν τα εκθέσεις στα μάτια και την κριτική του κοινού.

Πάμε, τώρα, σε μια εκδήλωση του «Κριτοβουλίδη», καιρούς και ζαμάνια πριν. Έτυχε να διαβάσω στον κόσμο δυο λόγια γραμμένα σε χαρτί και, μόλις τέλειωσα, ένας «δικός μας» Γιάννης με πλησίασε και μου είπε εμπιστευτικά: «Γράφε, έχεις καλή πέννα». Τι το 'θελε και μου το 'λεγε; Αμέτρητα στυλό κατανάλωσα και κόλλες γραφής γέμισα, για να εξακριβώσω εάν ο Γιάννης σοβαρολογούσε ή αστειευόταν. Ευτυχώς που δεν άργησαν να κυκλοφορήσουν οι υπολογιστές και σταμάτησα να σπαταλώ πολύτιμο χαρτί. Έτσι, σώθηκαν κάποια δέντρα τότε, για να έχουμε κάτι να καίμε σήμερα. Εσκεμμένα ή άθελά μας.

Η αλήθεια είναι ότι έγραφα από την εποχή που πήγαινα στο Γυμνάσιο, και θυμάμαι την καθηγήτριά μας, την αξέχαστη **Νέλη Παπαγιαννάκη**, να μου λέει: «ωραίο το γράψιμό σου, Μανώλη, αλλά βελτιώσε το λιγάκι, να σου βάλω κι ένα βαθμό της προκοπής!».

Από τότε, άρχισα να γράφω με κάθε ευκαιρία και για οποιοδήποτε θέμα. Δεκαετίες μετά, μπήκε στη ζωή μας η «Ελευθερόπολις», που συνεχίζει να γράφει ιστορία στο είδος της -να' ναι καλά οι συντελεστές της, και ειδικά ο εκδότης της, ο **Γιάννης Τσακιράκης**, που επωμίζεται το μεγαλύτερο βάρος του επίπονου εγχειρήματος. Βεβαίως, εύσημα αξίζουν και στον άλλο **Γιάννη, τον Τερεζάκη**, τον τιμονιέρη του «Κριτοβουλίδη» και της Ομοσπονδίας Συλλόγων του Αποκόρωνα, που κουμαντάρει δυο καράβια και τα κρατάει σε πλεύση και ασφαλή πορεία.

Βρήκα, που λέτε, πρόσφορο έδαφος στις σελίδες της εφημερίδας και άρχισα να κάνω τις πρώτες μου εμφανίσεις σ' αυτές. Αργότερα, θέλοντας να βελτιώσω τη γραφή μου, αποφάσισα να παρακολουθήσω ένα σεμινάριο «δημιουργικής γραφής».

«Η καλή μου πέννα», όπως την είχε αποκαλέσει ο Γιάννης, βελτιώθηκε, αλλά βρισκόταν ακόμα πολύ πίσω από το περίτεχνο γράψιμο που κάνουν οι *φτασμένοι*. Αυτοί, οι καλλιτέχνες του γραπτού λόγου, που παίρνουν τις λέξεις και τις κάνουν στημόνια και υφάδια και υφαίνουν αριστουργήματα στον λεξοαργαλειό τους. Όπως έκανε, π.χ., ο κορυφαίος του είδους,

Νίκος Καζαντζάκης. Κι εγώ, τι φτιάχνω; Πού να στήσω αργαλειό εγώ και πώς να τον δουλέψω;

Αφού είδα πως δεν μπορούσα ούτε να πλησιάσω τον Καζαντζάκη, έστρεψα την προσοχή μου στον Καβάφη, που πάντα εκτιμούσα τα ποιήματά του, τα γεμάτα νοήματα και ευγενείς προτροπές. Όταν διαβάζω την «Ιθάκη» του θαρρώ πως την έγραψε για μένα. Μακρύς ο δρόμος και του δικού μου ταξιδιού. Και περιπέτειες γεμάτος. Πήγα σε πόλεις Αιγυπτιακές, σύμφωνα με τις οδηγίες του, ύστερα σε Ευρωπαϊκές, Κινέζικες, Αμερικάνικες. Από

Στην άκρη του κόσμου για *τες καλές πραμάτειες*.

κάθε χώρα και πόλη που πήγαινα, «αγόραζα» *τες* καλύτερες *πραμάτειες* τους, όπως λέει ο Καβάφης. Γνώσεις, εικόνες, εμπειρίες.

Σπουδαίος δάσκαλος ο Καβάφης. Και ένοιωσα ρίγος και συγκίνηση όταν αξιώθηκα να επισκεφτώ το σπίτι του, μουσείο σήμερα, στην Αλεξάνδρεια. Μα, έξω από τον θαυμασμό μου γι' αυτόν και τα νοήματα που διδάσκει, ούτε αυτόν κατάφερα να αφομοιώσω, στη διατύπωση της σκέψης και του λόγου. Τι μου έμενε τότε; Να καταθέσω στεφάνι τιμής στις μορφές του Καζαντζάκη και του Καβάφη και να προσπαθήσω να προσγειωθώ και να «διαβάσω» το στιλ του αγαπητού μου, αιωνίως επίκαιρου και πάντα προσιτού Φρέντυ Γερμανού. Περισσότερο δημοσιογραφικό αυτό, αλλά πάντα ευχάριστο και ενδιαφέρον. Και, χωρίς χάσιμο χρόνου, πήρα την πέννα και τη βάρκα μου και ανοίχτηκα στα νερά της «επικράτειάς» του, για να ψαρέψω έμπνευση. Με πολλή υπομονή, κάτι μπόρεσα να πιάσω με την απόχη μου.

Αυτό το κάτι προσπάθησα να το διαμορφώσω σε ένα δικό μου στιλ γραφής, ευκολοδιάβαστο, περιγραφικό και κατανοητό. Με τον καιρό, τα πρώτα θετικά σχόλια, από αναγνώστες της εφημερίδας, άρχισαν να φτάνουν στα αφτιά μου. Το πρώτο και πιο σύντομο, «Μανώλη σε διαβάζω», ήρθε από Χανιώτη, πρόσωπο αξιόλογο και αξιόπιστο. Ακολούθησαν κι άλλα, ενθαρρυντικά τα περισσότερα, μέχρι που συνάντησα μian απρόσμενη έκπληξη στο πρόσωπο της καλόκαρδης και αγαπητής σε όλους μας, **Φανής Καλούδη**. Λέει μου, λοιπόν, η Φανή: «Γράφε, μωρέ Μανώλη, κι αρέσουνέ μου τα γραπτά σου. Και διαβάζω-ντα και δυο και τρεις φορές»... Λόγια απλά και άδολα, που με συγκίνησαν. Για χατίρι της Φανής, αλλά και κάθε άλλου, που βρίσκει έστω και ελάχιστο ενδιαφέρον στο γράψιμό μου, συνέχισα να γράφω. Για πόσο χρόνο; Δεν ξέρω. Ίσως μέχρι το επόμενο φύλλο της εφημερίδας. Μπορεί και περισσότερο. Εξαρτάται από το πόσο θα αντέξουν οι λειτουργίες του σώματος να ανταποκρίνονται στην επιθυμία της καρδιάς να φτάσουμε στο τέρμα. Εκεί που τελειώνει ο δρόμος του «χρέους». Μα, στο τέλος του, ο κάθε δρόμος φαίνεται ανηφορικός και δυσκολεύει. Παρόλα αυτά, συνεχίζω να γράφω, γιατί αυτό που κάνω το βλέπω και σαν λειτουργήμα. Μια ενδόμυχη υποχρέωση προσφοράς όπως τη νοιώθω, έστω και μικρή, που ίσως μου φανεί και χρήσιμη στο μέλλον. Γιατί, όπως λένε αυτοί που ξέρουνε πολλά, όταν κάνεις το χρέος σου μέχρι τέλους, παίρνεις κάποια άυλα κουπόνια με πόντους, που μπορείς να τους εξαργυρώσεις την ώρα της Κρίσεως. Τότε που γίνεται το ζύγισμα των επίγειων πράξεών μας, για να κριθεί το μέλλον μας στην αιωνιότητα. Γιατί πιστεύω πως η ψυχή δεν πρέπει να χάνεται μετά την «αποδέσμευσή» της από το φθαρτό μας σώμα. Ούτε θα ήταν δίκαιο καλοί, κακοί, **τυχάρπαστοι** να μπαίνουν **στο ίδιο βαγόνι, στο ίδιο τρένο, με τον ίδιο προορισμό**. Και επειδή φοβάμαι πως ούτε αρκετά καλός υπήρξα στη ζωή μου, ώστε να μπω με το σπαθί μου στον παράδεισο, αλλά ούτε και πολύ κακός για να πάω στην κόλαση, είπα να το δω και έτσι. Σκέφτηκα, λοιπόν, ότι και λίγους τέτοιους πόντους αν συγκεντρώσω τώρα, ίσως με βοηθήσουν όταν θα γίνεται αυτό το ζύγισμα των «πεπραγμένων μου», κάνοντας με το βάρος τους τη ζυγαριά να γύρει προς τη μεριά του παραδείσου. Αν, βέβαια, υπάρχει κάτι τέτοιο και φτάσει και μια τέτοια ώρα. Γιατί τα ιερά μας κείμενα μάς μπερδεύουνε λιγάκι στο θέμα αυτό, και η επίκληση της λογικής λίγα μπορεί να μας προσφέρει.

Αλλά με το που έκανα αυτό τον συλλογισμό, ακούω τη φωνή της συνείδησης να μου λέει θυμωμένη: «Μα δεν το έχουμε πει τόσες φορές, πως όταν κάνεις το χρέος σου

δεν πρέπει να περιμένεις ανταμοιβή; Αλλιώς, θα πει κανείς ότι κι εσύ το συμφέρον σου και μόνο κοιτάς. Δεν σε φτάνει η ψυχική ικανοποίηση που νοιώθεις όταν κάνεις αυτό που σου λέω εγώ, η συνείδησή σου;»

Μου φάνηκε πως είχε δίκιο, ντράπηκα και κλείστηκα στον εαυτό μου προβληματισμένος. Μα γρήγορα στο μυαλό μου όρμησαν φοβερές εικόνες φωτιάς και τρόμου. Νόμισα ότι αντί στον παράδεισο βρέθηκα στην κόλαση και πανικοβλήθηκα. Με είδε τρομαγμένο η συνείδηση και με κατσάδιασε, για άλλη μια φορά: «Πάψε να σκέπτεσαι την κόλαση, όπως σου την έμαθαν. Η πραγματική κόλαση είναι στη γη. Δε βλέπεις τι γίνεται γύρω σου; Φωτιά και τρόμος στην Εύβοια. Κόλαση φωτιάς στα Βίλια. Κι ένας κουβάς νερό δεν πέφτει από τον ουρανό, για να τη σβήσει. Παρά πέφτουν τόνοι αμέτρητοι δυο μήνες αργότερα, σκάβουν τη γη και παρασύρουν συθέμελα ό,τι άφησε η φωτιά. Πώς το βλέπεις αυτό; Αλλά και για το οικοσύστημα ολόκληρο, τι έχεις να πεις;

Η θερμοκρασία ξεπερνά τους 40 βαθμούς και ανεβαίνει. Οι πάγοι στους πόλους λειώνουν και γίνονται θάλασσα, που μας απειλεί. Οι μέλισσες πεθαίνουν από τα φυτοφάρμακα, και σύντομα δεν θα υπάρχει ίχνος ζωής στη φύση. Και οι άνθρωποι τι κάνουν για να διορθώσουν την κατάσταση; Τίποτα, σχεδόν. Αυτό που σκέφτονται κοντόφθαλμα είναι το χρήμα, το προσωπικό τους συμφέρον και τη βόλεψή τους. Με εξαιρέσεις ελάχιστες. Και εσύ φοβάσαι μήπως πας στην κόλαση! Τι χειρότερο μπορεί να συναντήσεις εκεί; Σύντομα, τα καζάνια σταματούν να δουλεύουν, αφού τα ξύλα τελειώνουν και εκεί. Ούτε ψωμί να φουρνίσουν δε τους φτάνουν πια. Η ζέστη υποχωρεί και η κατάσταση γίνεται καλύτερη από αυτή που επικρατεί στη γη. **Αλλά, πιο πέρα ή πιο πάνω** -δεν το έχω καταλάβει ακριβώς αυτό- υπάρχει και ο παράδεισος, γι' αυτούς που τον επιζητούν. Ποτάμια με γάργαρα νερά, πανύψηλα πλατάνια, ουράνιες μελωδίες στην ατμόσφαιρα, κι ένα χρυσογάλαζο φως που αγκαλιάζει τα πάντα είναι μέσα στο ημερήσιο πρόγραμμα, όπως λένε οι ειδικοί, που λένε ότι ξέρουν.

Αγιασμός των υδάτων, Ιαν. 2009

Ωστόσο, αν εσύ θέλεις να σχηματίσεις μια δική σου εικόνα του παραδείσου, για να πάρεις δύναμη και να συνεχίσεις το

δρόμο του χρέους σου, σκέψου τους επίγειους παραδείσους της γης. Σαν αυτούς των Αρμένων, π.χ., που είναι μια μικρογραφία του επουράνιου. Όπως ο παλιός καλός «Πλάτανος του Μπουρνάζου», ο σημερινός «Τζίτζικας» και άλλοι μικρότεροι. Μόνο που σε όλους τους επίγειους παραδείσους, πληρώνεις πνευματικά δικαιώματα για τη μουσική που ακούς, και το φως της ημέρας διαρκεί μόλις δώδεκα ώρες. Και για το βραδινό πληρώνεις τη ΔΕΗ, ή άλλους «παρόχους». Ενώ εκεί πάνω, τα πάντα είναι δωρεάν.

Μα δε σε φτάνουν, φτωχέ μου άνθρωπε, οι λίγοι πόντοι που υπολογίζεις ότι πιθανόν να κερδίσεις με το γράψιμό σου, για να διεκδικήσεις μια καλή θέση στον παράδεισο, σε οποιαδήποτε μορφή και αν τον φανταστείς. Χρειάζεται δουλειά, απαιτούνται θυσίες, δείγματα πραγματικής αγάπης και αλληλεγγύης, όσο τα πόδια σου πατάνε στη γη. Αν θέλεις βέβαια να έχεις πιθανότητες να δεις από κοντά και να ανεβείς και εσύ την ουράνια σκάλα που οδηγεί προς τον Ύψιστο. Αλλιώς, σε βλέπω να μένεις στα πρώτα σκαλοπάτια και να κοιτάς προς τα πάνω, περιμένοντας μια πιθανή νέα δοκιμασία για να βελτιώσεις τη θέση σου.

Εν πάση περιπτώσει, εάν σου αρέσει το γράψιμο, αντί να γράφεις περί ανέμων και υδάτων, κοίταξε να περνάς στους αναγνώστες σου και κανένα μήνυμα ουσίας, κάποιο προβληματισμό, καμιά προτροπή αλληλεγγύης. Και τότε, ίσως δεις Θεού πρόσωπο και εσύ. Έστω και από μακριά!

Και ο «Τζίτζικας»: Ένας σύγχρονος «παράδεισος» επί γης! (καλοκαίρι 21)

Έφυγε η σκιά της συνείδησης από το οπτικό μου πεδίο και είδα τον ουρανό να ανοίγει. Στο μεγάλο χώρο που έπιασε η σκιά της, είδα πεντακάθαρα τον «Πλάτανο» των παιδικών μου χρόνων. Έναν επίγειο «παράδεισο», που φιλοξενούσε τους τυχερούς Χανιώτες, που ερχόντουσαν με λεωφορεία να δροσιστούν, να διασκεδάσουν και να χορέψουν στην πίστα του τα Βάλς και τα Ταγκό της εποχής, με τη βοήθεια ενός ακορντεόν που πάντα τους συνόδευε (όπως μου θύμισε η Φανή). Αλλά, γι' αυτό τον «Ιστορικό Πλάτανο» υπάρχει και μια πληροφορία, που λέει ότι ακόμα και ο Ελευθέριος Βενιζέλος τον επισκεπτόταν με την άμαξά του, για να ξεκουραστεί και να πάρει δύναμη (όπως γράφει η **Κική Βασσάλου**, σε αφιέρωμα που κάνει στις «Ταβέρνες του χωριού μας», στο τεύχος 88, της Άνοιξης του 18, στην εφημερίδα μας). Αλλά και άλλες προσωπικότητες

είχαν κατά καιρούς τιμήσει τον «ιστορικό μας Πλάτανο» με την παρουσία τους και τον είχαν περιγράψει με λόγια ιδιαίτερα κολακευτικά.

Άθελά μου, μελαγχόλησα με τη σκέψη ότι αυτό το μοναδικό τοπίο, που το αγκάλιαζαν δύο ποτάμια με τις πλούσιες πηγές τους, και τα πλατάνια του έφταναν στον ουρανό, ανήκει πλέον στο παρελθόν. Και, ίσως, το μόνο αξιόλογο γεγονός που συνδέει το παρελθόν του με το σήμερα, είναι ο «Αγιασμός των υδάτων», που εξακολουθεί να γίνεται στα δροσερά νερά του.

Μα δεν μελαγχόλησα για πολύ. Η μελαγχολία μου έγινε χελιδόνι και πέταξε μακριά, όταν στην οθόνη του μυαλού μου ήρθε και θρονιάστηκε ο νεότερος παράδεισος του χωριού μας, ο «Τζίτζικας». Του οποίου όμως ο τίτλος μου φαίνεται ότι τον αδικεί. Τέτοιο σκηνικό, με τόση ομορφιά και γαλήνη που σκορπά, θα μπορούσε, *δικαιωματικά*, να λέγεται «Παράδεισος». Πάντως και έτσι, την αξία του την έχει. Κι εγώ, με τη σκέψη και μόνο ότι με αξίωσε και φέτος ο Θεός να κάτσω κάτω από τα πλατάνια του, να απολαύσω τη βανίλια μου και να παίξω νεροπόλεμο με την εγγονή μου, αναστήθηκα μονομεμιάς, όπως θα 'λεγε ο Καζαντζάκης. Και μετά την «ανάστασή» μου αυτή, θυμήθηκα την προτροπή της συνείδησης, να περάσω, λέει, μηνύματα και προτροπές στους αναγνώστες μου. Εγώ; και ποιος είμαι εγώ, που θα μπορούσα να κάνω κάτι τέτοιο; Ποιος θα 'παιρνε τα λόγια μου στα σοβαρά;

Μα να την πάλι τη συνείδηση, να μου κάνει κουμάντο: *Αν δεν μπορείς να το κάνεις εσύ, βάλε μια γαλοπούλα να το κάνει...*, μου είπε αυστηρά και χάθηκε από τα μάτια μου.

Και αμέσως θυμήθηκα μια εργασία, που μας είχε βάλει η δασκάλα μας, στο σεμινάριο γραφής που σας ανέφερα, και μας ζητούσε -για εξάσκηση της γραφής, αλλά και της φαντασίας μας- να μπούμε στο μυαλό μιας γαλοπούλας και να της πάρουμε «συνέντευξη», αποτυπώνοντας τις σκέψεις και τις φοβίες της, λίγες μέρες πριν φτάσουν τα Χριστούγεννα.

Τι να 'κανα κι εγώ, βγήκα προς αναζήτηση μιας γαλοπούλας. Και, με λίγο ψάξιμο, εντόπισα μια στα Μέγαρα. Προσπάθησα να μπω στο μυαλό της και να διαβάσω τις σκέψεις της, αλλά πρόλαβε και αυτή και μπήκε στο δικό μου. Αποτέλεσμα; Διάβασε, η καλή σου, τις σκέψεις, τα μηνύματα και τις προτροπές, που είχα να σας περάσω, και μας τα παρουσιάζει, μαζί με τις σκέψεις που η ίδια έκανε ενόψει των Χριστουγέννων, ως δική της φιλοσοφία της ζωής.

Αυτή την «ιστορική και πρώτη στον κόσμο συνέντευξη γαλοπούλας», αν και θυμίζει περισσότερο μονόλογο παρά συνέντευξη, θα έχετε την ευκαιρία να τη διαβάσετε, στο επόμενο τεύχος. Ως τότε, Καλά Χριστούγεννα και ευτυχισμένος ο Καινούριος Χρόνος, που μας έρχεται ακάθεκτος.

Μανώλης Ευθ. Πιπεράκης

Η Συνέλευση των Αρμένων και το «Προσωρινό Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης», το πρώτο σύνταγμα της επαναστατημένης Κρήτης

Συνεχίζομε τη δημοσίευση της ομιλίας για την επετειακή εκδήλωση στους Αρμένους, στις 17 Ιουλίου 2021, από τον **Δρ. Γιώργο Λιμαντζάκη**, τουρκολόγο - ιστορικό.

«Ο βάσιμος σκοπός της Διοικήσεως είναι η ευδαιμονία του Έθνους, την οποίαν μέλλει να απολαύσει διά της ισονομίας».

(άρθρο ιε' του «Προσωρινού Πολιτεύματος της Νήσου Κρήτης», 21 Μαΐου 1822)

Στο μεταξύ, στα τέλη του 1821 ξεκίνησαν διαβουλεύσεις στη νότια Ελλάδα για τη σύγκληση μιας Εθνοσυνέλευσης όπου οι «παραστάτες» (δηλαδή οι πληρεξούσιοι) των επαναστατημένων επαρχιών θα συνέτασαν έναν κοινό «Οργανισμό» (δηλαδή σύνταγμα) και θα συγκροτούσαν κοινούς θεσμούς, οι οποίοι θα υποκαθιστούσαν τις τοπικές αρχές που είχαν συγκροτηθεί τους προηγούμενους μήνες, όπως η Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, ο Άρειος Πάγος της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος και η Πελοποννησιακή Γερουσία. Η Α' Εθνοσυνέλευση ξεκίνησε προπαρασκευαστικές εργασίες στο Άργος στις 2 Δεκεμβρίου με τη συμμετοχή και Κρητών πληρεξουσίων, αλλά μερικές μέρες αργότερα οι Πελοποννήσιοι πληρεξούσιοι μεταφέρθηκαν στην Πιάδα (σημερινή Επίδαυρο), όπου η Εθνοσυνέλευση ξεκίνησε επίσημα τις εργασίες της στις 20 Δεκεμβρίου 1821 και τις ολοκλήρωσε στις 1822, οπότε και υπογράφηκε το «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος», επίσης γνωστό ως το Σύνταγμα της Επιδαύρου.¹ Σύμφωνα με τον Κριτοβουλίδη, οι Κρήτες πληρεξούσιοι δεν ακολούθησαν στην Επίδαυρο επειδή ορισμένοι ασθενούσαν, ενώ οι υπόλοιποι ήταν απασχολημένοι με τη συγκέντρωση εφοδίων και τη στρατολόγηση ανδρών. Παρά ταύτα, «Σύμφωνα πάντοτε οι Κρήτες με τους λοιπούς συναγωνιστάς των Έλλήνας, παρεδέχθησαν και αυτοί το κοινό πολιτικόν συνάλλαγμα της Επιδαύρου, και συννέγραψαν εις αυτό».²

Ωστόσο, ο Κριτοβουλίδης αναφέρει πως ο Μιχαήλ Αφεντούλιεφ «ηθέλησε να αντιπράξει εις τούτο, υποκινών απροβουλεύτως απλούς τινάς, ότι δήθεν είναι ανοικείον να υποταχθώσιν οι Κρήτες δι' επισήμου δεσμού εις άλλους, και ότι η Κρήτη διά των αγώνων των τέκνων της και της μεγάλης της θέσεως και σημασίας είναι πρέπον να ανεγείρη ίδιον κράτος. Και ου μόνον έλεγε ταύτα, αλλά και εις δημοσίας πράξεις εξέθετε τοιαύτην ιδέαν, αν και οι ευφρονούντες των Κρητών απέκρουσαν ταύτα».³

1. Ο όρος «προσωρινό» προστέθηκε σκόπιμα στον τίτλο του κειμένου για να προλάβει τις αντιδράσεις των συντηρητικών κυβερνήσεων της Ευρώπης (ιδίως της Αυστρίας), καθώς και τις εσωτερικές αμφισβητήσεις που αναπόφευκτα θα εκδηλώνονταν μέχρι την παγίωση και αναγνώριση της νέας διοίκησης.

2. Κ. Κριτοβουλίδης, *Απομνημονεύματα του περί Αυτονομίας της Ελλάδος Πολέμου των Κρητών*, 1859, σ. 95.

3. Κ. Κριτοβουλίδης, ό.π., και Γ. Παπαδοπετράκης,

Η Κεντρική Διοίκηση εκδηλώνει ενδιαφέρον για την Κρήτη με προτροπή Σκυλίτζη

Μερικές μέρες το πέρας των εργασιών της Α' Εθνοσυνέλευσης, στις 20 Ιανουαρίου 1822, ο πληρεξούσιος Σπετσών Πέτρος Σκυλίτζης Ομηρίδης έθεσε το ζήτημα της παροχής βοήθειας προς την Κρήτη με επιστολή του προς το Βουλευτικό.⁴

Δεν γνωρίζουμε αν η έκκληση του Σκυλίτζη έγινε σε συνεννόηση με κάποιον εκπρόσωπο της Διοίκησης, αλλά ο πρόεδρος του Βουλευτικού Δημήτριος Υψηλάντης ανταποκρίθηκε και έθεσε το ζήτημα στον πρόεδρο του Εκτελεστικού Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, ο οποίος ανταποκρίθηκε θετικά και έστειλε στις 7 Απριλίου 1822 «Σχέδιον προσωρινού οργανισμού της Νήσου Κρήτης, συμφώνον όσο το δυνατόν και με την σίασιν των εκεί πραγμάτων, και με το πνεύμα του Οργανικού Νόμου».⁵

Την ίδια μέρα, ο «Μινίστρος [δηλαδή υπουργός] των Εσωτερικών και του Πολέμου» Ιωάννης Κωλέττης ενημέρωσε τον Σκυλίτζη ότι η Διοίκηση τον είχε διορίσει «διοργανιστή» της Κρήτης, αναφέροντάς του τα εξής: «Η νήσος Κρήτη, ήτις διά την θέσιν αυτής, διά τας πολλάς της και μεγάλας προσόδους, διά την προς την κοινήν ελευθερίαν κλίσην και αγάπην των κατοίκων, αποτελεί εν μέρος ουσιωδώς αναγκαίον τη Ελλάδι. Απεφάσισε προς υπεράσπισιν εαυτής να κινήση τα όπλα κατά του τυράννου, περιφρονήσασα όλας τας δυσκολίας και εναντιότητας, τας οποίας ήθελεν απαντήσει φυσικώς εις εν τοιούτο δύσκολον και τολμηρόν επιχείρημα. Βεβαιωθείσα η Διοίκησης περί της ωφελίμου θέσεως των κατοίκων της Κρήτης, [...] στοχάζεται πολύ αναγκαίον εις την ρηθείσαν νήσον ένα σοφόν και φιλά-

Ο Σκυλίτζης
Πέτρος Ομηρίδης

θρωπον διοργανισμόν, ο οποίος σύμφωνος με τας παραδεχθείσας από το έθνος αρχάς, θέλει συντελέσει εις τον καλόν πολιτισμόν των κατοίκων της. Την τόσον δύσκολον ασχολίαν δεν ημπορεί βέβαια να εμπιστευθή εις άλλον η σεβαστή Διοίκησης, παρά εις τον Πατριωτισμόν ενός υποκειμένου το οποίον νομίζεται βέβαια ως μέλος του Εθνικού Πολιτικού αυτής Συστήματος, ως συντέλεσαν τα μέγιστα εις τον Πολιτικόν αυτής Προσωρινόν Διοργανισμόν», εννοώντας τον Πέτρο Σκυλίτζη.⁶

Εφοδιασμένος με αυτή την επιστολή, ο Πέτρος Σκυλίτζης έφτασε στο Λουτρό Σφακίων στα μέσα Απριλίου του 1822 και λίγο αργότερα στους Αρμένους Αποκορώνου, όπου βρισκόταν ο Αφεντούλιεφ και αρκετά μέλη της Διοίκησης. Ο Σκυλίτζης τους ενημέρωσε για την αποστολή του και πρότεινε στον Αφεντούλιεφ «να προσκληθώσιν των επαρχιών πληρεξούσιοι διά να προχωρήση εις το έργον», αλλά ο τελευταίος «έδειξε παρά ελπίδα παρευθής δυστροπιάν εις τούτο, και ου μόνον δεν εξέδωκε τοιαύτας προσκλήσεις, αλλά διέδιδε εις τους απλουστέρους την ιδέαν ότι οι Κρήτες δεν πρέπει να υποταχθώσιν εις άλλους, αλλά να ενεργηθή να εγείρη η Κρήτη ίδιον βασίλειον», δηλαδή χωριστό κράτος.⁷ Οποιασδήποτε αν ήταν οι αντιρρήσεις του Αφεντούλιεφ, δεν ήταν ρεαλιστικό να πιστεύει ότι θα μπορούσε να ματαιώσει την αποστολή του Σκυλίτζη. Ο Πέτρος Σκυλίτζης και κάποιοι «φρόνιμοι των Κρητών» επιχειρήσαν να του αλλάξουν γνώμη, «θυμίζοντάς» του ότι «χρεωστέι να συνεργή εις όσα στοχάζεται η εθνική Διοίκησης να κάμη και εν Κρήτη, διότι άλλως δεν θα είναι ίσως ουδέ Γενικός Έπαρχος αυτής», αλλά ο Αφεντούλιεφ επέμεινε στις απόψεις του και «μετέβη δια Κασίου πλοίου εις Πλατανιάν, ελπίζων ότι η από τους Αρμένους απουσία του ηδύνατο να ματαιώση την περαιτέρω ενέργειαν του απεσταλμένου».⁸

Η σύγκληση της Συνέλευσης των Αρμένων

Ο Σκυλίτζης δεν αποθαρρύνθηκε από την αποχώρηση του Αφεντούλιεφ, αλλά προσκάλεσε ο ίδιος πληρεξούσιους από όλη την Κρήτη να συγκεντρωθούν στους Αρμένους Αποκορώνου, προκειμένου να συζητήσουν και ψηφίσουν τον οργανισμό της Κρήτης. Στο κάλεσμά του ανταποκρίθηκαν 41 άτομα, εκ των οποίων οι επτά κληρικοί, είκοσι πρόκριτοι και οπλαρχηγοί, οκτώ έμποροι και ναυτικοί, και έξι λόγιοι και ετερόχθονες.⁹ Οι περισσότεροι από αυτούς έφτασαν

6. Α. Μάρουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος*, τ. Γ', 1839, σ. 106-108.

7. Κ. Κριτοβουλίδης, *Απομνημονεύματα του περί Αυτονομίας της Ελλάδος Πολέμου των Κρητών*, 1859, σ. 105-106.

8. Κ. Κριτοβουλίδης, *Απομνημονεύματα του περί Αυτονομίας της Ελλάδος Πολέμου των Κρητών*, 1859, σ. 113.

9. Περίπου οι μισοί (17 από τους 41 Κρητικούς, ή 18 από τους 42 συνολικά μαζί με τον Σκυλίτζη) ήταν μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Τα ονόματα όλων παρατίθενται παρακάτω, στο σημείο όπου

στους Αρμένους στις αρχές Μαΐου του 1822, όπου ο Σκυλίτζης τους παρουσίασε μια επιστολή του «Μινίστρου των Εσωτερικών» Ιωάννη Κωλέττη, τους εξήγησε τον σκοπό της Συνέλευσης και κατέθεσε ως βάση συζήτησης το σχέδιο οργανισμού που του είχε στείλει ο πρόεδρος του Εκτελεστικού, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Σύμφωνα με την περιγραφή του Κριτοβουλίδη, «*Συνήλθον οι πληρεξούσιοι υπό την προεδρίαν του απεσταλμένου της Κεντρικής Διοικήσεως εις πολλές συνεδριάσεις. Παρετήρησαν τότε τα ειρημένα έγγραφα και ταυτοχρόνως εσκέφθησαν περί της καταστάσεως της Κρήτης. Όθεν και συνέταξαν το απαιτούμενον πολίτευμα, το οποίον και ωνόμασαν Προσωρινόν Οργανισμόν της Κρήτης, μηδόλως απομακρυσθέντες από τας γενικὰς αρχάς, τας οποίας είχε θέσει και το έθνος εις το προσωρινόν εν Επιδαύρω συνταχθέν πολίτευμα, και εκανόνισαν ούτω την προσωρινήν διοίκησιν του τόπου των*».¹⁰

Το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης»

Οι εργασίες της Συνέλευσης ξεκίνησαν επίσημα στις 11 Μαΐου και διήρκεσαν δέκα μέρες, μέχρι τις 21 Μαΐου 1822. Δυστυχώς δεν σώζονται τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Συνέλευσης, τα οποία θα μας παρείχαν ανεκτίμητες πληροφορίες για τη συζήτηση που έγινε εκεί, τις απόψεις του ακούστηκαν και τον τρόπο που διαμορφώθηκαν και λήφθηκαν οι αποφάσεις. Σώζεται ωστόσο το αποτέλεσμα των εργασιών αυτών, ένα κείμενο 13 σελίδων με τίτλο «Προσωρινόν Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης», το οποίο αποτελούνταν από 40 άρθρα οργανωμένα σε επτά τμήματα (κεφάλαια), κατά το πρότυπο των γαλλικών συνταγμάτων.¹¹

Το πρώτο άρθρο του Συντάγματος αυτού, δηλαδή το άρθρο α' του Τμήματος Α' «Περί Θρησκείας», όριζε πως «*Η επικρατούσα θρησκεία της Νήσου θέλει είναι η Ανατολική Ορθόδοξος. Θέλει αναδέχεται όμως η Διοίκησης και πάσα άλλη θρησκείαν*», πρόνοια που κατοχύρωνε τη θρησκευτική ελευθερία με πνεύμα αρκετά φιλελεύθερο για την εποχή.

Το Τμήμα Β' «Περί των γενικών δικαιω-

μάτων των κατοίκων της Νήσου» κατοχύρωνε τα ατομικά δικαιώματα, ορίζοντας ήδη στο άρθρο β' πως «*Όσοι αυτόχθονες της Νήσου κάτοικοι πιστεύουσιν εις Χριστόν είναι πολίται, και απολαμβάνουσιν όλων των Ελληνικών δικαιωμάτων*». Το άρθρο αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, επειδή αναγνωρίζει ως Έλληνες πολίτες όλους τους γηγενείς χριστιανούς ανεξάρτητα από το δόγμα στο οποίο προσκείται (Ορθόδοξοι, Καθολικοί, Ουνίτες, Διαμαρτυρόμενοι κ.ά.), ενώ ταυτόχρονα αποκλείει από το καθεστώς του πολίτη τους αλλόθρησκους (δηλαδή τους μουσουλμάνους και τους εβραίους), οι οποίοι αποτελούσαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Κρήτης.¹² Η διάταξη αυτή αποτελεί σαφώς απόκλιση από τη γενική αρχή της αμερικανικής Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας του 1776 πως «*όλοι οι άνδρες γεννιούνται ίσοι*» (*All men are born equal*), αλλά και στις Ηνωμένες Πολιτείες στερήθηκαν εξ αρχής και σχεδόν καθολικά τα ατομικά και συλλογικά τους δικαιώματα οι ιθαγενείς και οι σκλάβοι, οι οποίοι αποτελούσαν σημαντικό μέρος του πληθυσμού των πρώτων δεκατριών πολιτειών. Σε κάθε περίπτωση, η σχετική πρόνοια του «Προσωρινού Πολιτεύματος» δεν θα πρέπει να εκπλήσσει, καθώς αποτυπώνει την αίσθηση της εποχής ότι η θρησκευτική και η εθνική ταυτότητα ταυτίζονται.

Το άρθρο γ' κατοχύρωνε την ισότητα απέναντι στο νόμο ορίζοντας πως «*Όλοι οι συμπολίται εισίν όμοιοι έμπροσθεν των νόμων, άνευ τινός εξαιρέσεως ή βαθμού ή αξιώματος*», ενώ το άρθρο δ' όριζε πως «*Όσοι έξωθεν ελθόντες κατοικήσουν εις την Νήσον, είναι όμοιοι με τους αυτόχθονας κατοίκους έμπροσθεν των νόμων*». Ως προς την ισότητα των ευκαιριών, το άρθρο στ' όριζε πως «*Όλοι οι Έλληνες έχουσι το αυτό δικαίωμα εις όλα τα αξιώματα και τιμάς, δοτήρ δε τούτων είναι η αξιότης εκάστου*», διάταξη σαφώς επηρεασμένη από το άρθρο 6 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789, κορυφαίο κεκτημένο της Γαλλικής Επανάστασης. Η επιρροή της Διακήρυξης αποτυπώνεται και στα επόμενα δύο άρθρα του «Προσωρινού Πολιτεύματος»: το ζ', το οποίο κατοχύρωνε την προστασία της ιδιοκτησίας, της τιμής και της ασφάλειας, ορίζοντας πως «*Η ιδιοκτησία, τιμή και ασφάλεια εκάστου των συμπολιτών μένει υπό την προστασίαν των νόμων*», και το η', το οποίο όριζε πως «*Όλαι αι εισπράξεις πρέπει να διανέμονται δικαίως εις όλες τας τάξεις και κλάσεις των κατοίκων της Νήσου, καμμία δε εισπραξίς δεν θέλει γίνεται άνευ προσδιορισθέντος νόμου*» (άρθρα 2 και 14 της Διακήρυξης αντίστοιχα).

Αντίστοιχες διατάξεις υπήρχαν και στο Σύνταγμα της Επιδαύρου, το οποίο σαφώς λειτούργησε ως πρότυπο για το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης». Ωστόσο, αναμφίβολα υπήρξαν και σημεία όπου οι Κρήτες πληρεξούσιοι επέλεξαν να διαφοροποιηθούν, όπως στην περίπτωση της προσθήκης τριών άρθρων (των θ', ι', και ια') που είχαν σκοπό να ορίσουν όχι μόνο τα δικαιώματα των Κρητών, αλλά και τις υποχρεώσεις που αυτοί θα είχαν απέναντι στη νέα διοίκηση. Σύμφωνα με το άρθρο θ', «*Ο Ιερός της Πατρίδας έρωσ [δηλαδή η φιλοπατρία] θέλει είναι το πρώτιστον έργον κάθε πολίτου, καθώς και η δικαιοσύνη και η αγαθοεργία*». Το άρθρο ι' όριζε ότι «*Εκαστος συμπολίτης θέλει διατηρεί ευλαβώς το προσωρινόν τούτο πολίτευμα, θέλει πείθεται εις τους νόμους και θέλει σέβεται τους διοικούντας*», αποτελώντας την πρώτη συνταγματική διατύπωση του περίφημου άρθρου περί τήρησης του Συντάγματος που περιλήφθηκε έκτοτε σε όλα τα ελληνικά Συντάγματα, ενώ το άρθρο ια' ανέφερε πως «*Εκαστος πολίτης είναι ωσαύτως υπόχρεος να λαμβάνη ανά χείρας τα όπλα προς υπεράσπισιν της Πατρίδος, οσάκις προσκαλείται παρά των νόμων, και εξ εναντίας είναι υπεύθυνος τη Πατρίδι, οσάκις εγκαταλείψει αυτήν άνευ της εγγράφου συγκατανεύσεως των ανωτέρων του*».¹³

Οι Κρήτες πληρεξούσιοι έκαναν επίσης τροποποιήσεις στο Τμήμα Γ' «Περί Περιοχής της Νήσου», το οποίο αφορούσε τη διοικητική διάρθρωση του νησιού. Σύμφωνα με το άρθρο ιβ', «*Η περιοχή της νήσου διαιρείται εις 24 επαρχίας μετά των περί αυτήν Νήσων*», οι οποίες οργανώθηκαν σε τρεις επιμέρους διοικήσεις: Στη διοίκηση Ηρακλείας υπάγονταν οι επαρχίες «*Ηράκλεια, Κνωσσός [Μαλεβίζι], Τέμενος, Χερσόνησος [Πεδιάδα], Πέτρα [Μεραμπέλο], Λάσσιον [Οροπέδιο Λασιθίου], Γορτύνη, Αρκαδία [Αρκαλοχώρι και Βιάννος], Σιτεία, Ιεράπετρος, Πυργιώτισσα, Μονοπρόσωπον [Μονοφάτσι], Καινούριον*». Στη διοίκηση Ρεθύμνης υπάγονταν «*η Ρεθύμνη, τα περί αυτήν, Μυλοπόταμον, Αμάρι, Άγιος Βασίλειος, Σφακία*», ενώ στη διοίκηση Κυδωνίας «*η Κυδωνία [τα Χανιά], τα περί αυτήν, Αποκόρωνας, Ακρωτήρι, Κίσσαμος, Σέλινον*».¹⁴ Στο ίδιο άρθρο οι Κρήτες πληρεξούσιοι αναφέρθηκαν ονομαστικά στις νησίδες που θα υπάγονταν στην Διοίκηση Κρήτης, ενώ προέβλεψαν πως «*Όταν αι πολιτικάί περιστάσεις του έθνους [το επιτρέψουν], τότε η Διοίκησης θέλει φροντίσει την τακτικωτέραν διάταξιν περί μερισμού των επαρχιών της Κρήτης*».¹⁵

Συνεχίζεται στο επόμενο τεύχος.

γίνεται αναφορά στην υπογραφή του τελικού κειμένου του «Προσωρινού Πολιτεύματος» στις 21 Μαΐου 1822.

10. Κ. Κριτοβουλίδης, *Απομνημονεύματα του περί Αυτονομίας της Ελλάδος Πολέμου των Κρητών*, 1859, σ. 115.

11. Ο Κ. Κριτοβουλίδης αναφέρει το κείμενο ως «Προσωρινή Πολιτεία της Νήσου Κρήτης», αλλά στο πρωτότυπο έγγραφο αναγράφεται σαφώς ως «Προσωρινό Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης». Το πρωτότυπο έγγραφο είναι προσβάσιμο στην ιστοσελίδα της Βουλής <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn08.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 12/7/2021), ενώ το πλήρες κείμενο παρατίθεται στα Α. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος*, τ. Γ', 1839, σ. 114-124 και Κ. Κριτοβουλίδης, *Απομνημονεύματα του περί Αυτονομίας της Ελλάδος Πολέμου των Κρητών*, 1859, σ. 120-125.

12. Σύμφωνα με εκτιμήσεις Γάλλων περιηγητών όπως οι Claude Étienne Savary και G.A. Olivier, στα τέλη του 18ου αιώνα οι μουσουλμάνοι αποτελούσαν οριακή πλειονότητα ή έστω το μισό του συνολικού πληθυσμού της Κρήτης, ενώ σύμφωνα με τον Robert Pashley πριν την επανάσταση του 1821 οι μουσουλμάνοι αποτελούσαν το 40% του πληθυσμού του νησιού. Για περισσότερα σχετικά με τη δημογραφική σχέση των δύο κοινοτήτων και το πως αυτή εξελίχθηκε κατά τον 19ο και 20ό αιώνα, βλέπε Γ. Λιμαντζάκης, *Το Κρητικό Ζήτημα, 1868-1913, Από τα πεδία των μαχών στη διεθνή διπλωματία*, 2020, σ. 40 και εξής.

13. Α. Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος*, τ. Γ', 1839, σ. 115.

14. Το πρωτότυπο κείμενο όπως παρατίθεται από τον Α. Μάμουκα (ό.π., τ. Γ', σ. 116) έχει αρκετά ορθογραφικά λάθη, γι' αυτό προτιμάται η παράθεση από τον Κ. Κριτοβουλίδη, *Απομνημονεύματα του περί Αυτονομίας της Ελλάδος Πολέμου των Κρητών*, 1859, σ. 121.

15. Οι νησίδες που αναφέρονταν στο άρθρο ιβ' ήταν: «*Δία, Σούδα, Άγιος Θεόδωρος [Θοδωρού], Καραπούσα [Γραμβούσα], Παξιμάδια, Ποντικός, Ελαφονήσια, Γαύδος, Γανδοπούλα, Πρασόνησος, Ελαφονήσι, Ψύρα, Τριάδες [Διονυσάδες], Άγιος Νικόλαος [Άγιοι Πάντες], Σπιναλόγκα, κτλ*». Όπως παραπάνω.

Οι παλαικές μας φωτογραφίες

Συνεχίζουμε να δημοσιεύουμε τις παλαικές φωτογραφίες που κατά καιρούς μας έχουν αποστείλει οι αναγνώστες μας, συγχωριανοί και φίλοι. Πιστεύοντας πως η διατήρηση της ιστορικής μνήμης και της ιστορίας ενός τόπου είναι καθήκον μας θα συνεχίσουμε να δημοσιεύουμε τις εικόνες από τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στην ιστορία του χωριού μας.

Ευχαριστούμε όλους τους αναγνώστες της εφημερίδας μας που ευγενικά και ανιδιοτελώς συμβάλλουν σε αυτή την προσπάθεια, και περιμένουμε από όλους τους Αρμενιανούς τις παλιές τους φωτογραφίες.

Οι φωτογραφίες του παρόντος τεύχους προέρχονται από το αρχείο της αείμνηστης δασκάλας **Μαρίας Σκανδάλη**, τις οποίες ευγενικά μας παραχώρησαν οι κληρονόμοι της.

Αρμενιανά ομοιοκατάληκτα Επαγγέλματα και Ασχολίες που χάνονται

Καραμπάσι

Καραμπασάς¹ Τζιτζιφιανός
ερχόταν στους Αρμένους
και για το καραμπάσι² του
είχε πολλούς επαίνους.

Ήταν πολύ περήφανος
και τότε σ'έπαινό του
πως καραμπάσι βγάνανε
μονάχα στο χωριό του.

Το διαλαλούσε φωναχτά
να το ακούσουν ούλοι
να μάθουνε τι κρύβεται
στην πλάτη στο σακούλι.

-Κοπιάσετε Αρμενιανό
δαφνόλαδο να δείτε
κι αφού το δοκιμάσετε
περδίκι θα γενεείτε.

Οι κάτοικοι στον Τζιτζιφέ
δαφνόφυλλα τρυγούσαν
και σε καζάνια στη φωτιά
σ' απόσταξη περνούσαν.

Το αιθέριο έλαιο που έβγαίνε
απ' του λουλά την άκρη
μες τη λαίνα έσταζε
σταγόνα, δάκρυ-δάκρυ.

Γύρω από τον πωλητή
γινόταν κόσμου χάση
θέλαμε να κατέομε
τ'είναι το καραμπάσι
και προ παντός να μάθομε
είντα λεφτά θα πιάσει.

-Δεν θα το βρείτε Χριστιανό
στα πέρατα του κόσμου
παρά μόνο στο Τζιτζιφέ,
Χανιά στ' Αποκορώνου.

Στομαχικές διαταραχές,
γιατρεύει επί τόπου
αντισηπτικό
για τσι μαμές του τόπου.

Μύγες, κουνούπια και μιανρά
τσι στάβλους καθαρίζει
τραυματισμένα ζωντανά
ζωηρά ανακουφίζει.

Ήταν πολλοί που αγόραζαν
φάρμακο το σπουδαίο,
μαγικές οι ιδιότητες
στη μυρωδιά, ωραίο.

Γανωτζής

Ένας σπουδαίος μάστορας
που έχει πλέον εκλείψει
τσ' Αρμένους επισκέπτονταν
για να μας καταπλήξει.

Πρόκειται για το γανωτζή
που όλα τα γανώνει
μπακίρια και κουζινικά
απ' τη σκουριά τα σώνει.

Συχνά - πυκνά ανέβαινε
στη γαϊδουροκοιλίστρα
και άναβε μία φωτιά
μπροστά στη Βαγγελίτσα.

Φυσούνα αυτοσχέδια
μαζί του κουβαλούσε
ζωντανή κρατούσε τη φωτιά,
η τέχνη τ' απαιτούσε.

Με τσιμπίδα επαγγελματική
κρατούσε το μπακίρι
κι ύστερα το καθάριζε
με σπύρτο³, λυσαντήρι⁴.

Μετά απ' τον καθαρισμό
κασσίτερο⁵ απλώνει
με σπάτουλα επαγγελματική
πολλές φορές τον στρώνει.

Σε κάθε στρώση αφαιρεί
μαύρες ακαθαρσίες
και όταν ασήμι γίνεται,
τέρμα οι εργασίες.

Πλανόδιοι έμποροι - «Είδη προικός»

Πασιγνώστοι έμποροι Καλυβιανοί,
τ' αδέρφια Μανατάκη
τσ' Αρμένους επισκέπτονταν
με ένα φορτηγάκι.

Είδη προικός, νεωτερισμοί,
σκεύη για την κουζίνα
τέθους ποιότητας πράματα
δεν βρίσκεις στην Αθήνα.

Το φορτηγάκι με μουσαμά,
πάντα υπερφορτωμένο
ασκοφυσούσε κι έκανε
σαν τρένο χαλασμένο.

Αγαπημένη στάση τους
στ' Ανέστο Πατηνιώτη
και γύρω απ' τ' αυτοκίνητο,
η αρμενιανή η νιότη.

Στη διαπασών τα μεγάφωνα,
ολάνοιχτες οι πόρτες,
Μουντόκωστα ακούγαμε,
πραματευτή - μαζώχτρες.

Ένα πορτάκι άνοιγε
στο διπλανό σπιτάκι:
«Ουδείς με νου» ακούγονταν
κι έκλεινε το πορτάκι....

-Είδη προικός διαθέτουμε
γι' ανύπαντρες κοπέλες
και γύρω από τσι πωλητές
έσπρωχναν, οι μπτέρες.

Να τσι παντρέψουν ήθελαν,
πολύ μεγάλο άγχος
να σώσει να ξεφορτωθούν
ετούτονα το άγχος.

Όσες πράματα ψώνισαν
αισθάνθηκαν ωραία
και στους εμπόρους έδωσαν,
υπόσχεση σπουδαία:

Οι μάνες υποσχέθηκαν
όταν γαμπρός λαχαίνει
στο γάμο οι Μανατάκηδες,
οι πρώτοι καλεσμένοι.

Οι Λοιποί

Παγωτατζήδες έρχονταν,
πλανόδιοι φωτογράφοι,
τσι άσχημες ομόρφαιναν
μη μείνουνε στο ράφι.

Καλαθοπλέκτες έφθαναν
αλλά και καρεκλάδες,
έρχονταν ομπρελοποιοί,
συχνά παπλωματάδες.

Πεταλωτές ερχότανε,
σπουδαίοι σομαράδες
καραγκιοζοπαίχτες είχαμε
μα και κατσιγαράδες⁶.

1. Ο πωλητής ή και παρασκευαστής καραμπασιού
2. Δαφνόλαδο (απόσταγμα από φύλλα και σπόρια
δάφνης, θεραπευτικό για κοιλόπονο, στομαχόπονο
κλπ- τουρκ. karabaş)

3. Θεϊκό οξύ
4. Βόρακας
5. Το γνωστό μας καλάι (τουρκ. kalay)

6. Κατσιγάρος= μούργα λαδιού,
κατσιγαράς= ο αγοραστής κατσιγαρών.

«Ο Κυριάκος Κριτοβουλίδης αυτοβιογραφούμενος»

από τον ιστορικό **Μανόλη Α. Βουρλιώτη***

Διαβάζουμε τα πρακτικά του Β' Παγκόσμιου Συνεδρίου Αποκορωνιωτών, όπου παρουσιάζονται νέα ευρήματα αναφορικά με τον Κριτοβουλίδη, όπως προέκυψαν από την έρευνα του ιστορικού Μανόλη Α. Βουρλιώτη*.

Τριάντα χρόνια πέρασαν από το 1987, οπότε πραγματοποιήθηκε το Α' Παγκόσμιο Συνέδριο Αποκορωνιωτών μέχρι να διοργανωθεί το δεύτερο, το 2017, και άλλα τέσσερα για να κρατήσουμε στα χέρια μας τα πρακτικά του τελευταίου με τίτλο: «**Αποκόρωνα παρελθόν και προοπτική**». Πράγματι το Β' Παγκόσμιο Συνέδριο Αποκορωνιωτών έλαβε χώρα στις εγκαταστάσεις του Ιδρύματος «Αγία Σοφία» και του Ινστιτούτου Επαρχιακού Τύπου, στους Αγίους Πάντες Αποκορώνου από την Πέμπτη 31 Αυγούστου μέχρι την Δευτέρα 4 Σεπτεμβρίου 2017. Στη διάρκειά του συζητήθηκαν – μεταξύ άλλων – θέματα ιστορίας, αρχαιολογίας, αρχιτεκτονικής, λαογραφίας, γλώσσας, παράδοσης, οικονομίας και κοινωνικής πολιτικής, ενώ αξίζει ιδιαίτερη μνεία στο κείμενο με τίτλο «Ο Κυριάκος Κριτοβουλίδης αυτοβιογραφούμενος», το οποίο φέρει την υπογραφή του ιστορικού Μανόλη Α. Βουρλιώτη, περιλαμβάνεται στα πρακτικά του συνεδρίου και αναδημοσιεύουμε σε δύο μέρη. Στο εν λόγω κείμενο Βουρλιώτης παραθέτει τα νέα ευρήματα που προέκυψαν αναφορικά με τον Κυριάκο Κριτοβουλίδη (βιογραφικά/οικογενειακά στοιχεία κ.λπ.) από την έρευνα που διεξήγαγε ο ίδιος στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους και συγκεκριμένα στη σειρά Εθνικά Κτήματα Β', όπου εντοπίστηκε ατομικός φάκελος 57 εγγράφων του Κριτοβουλίδη.

* Ο Μανόλης Α. Βουρλιώτης είναι ιστορικός και το κύριο θεματικό πεδίο έρευνάς του είναι η Κρήτη. Στα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνονται η επανάσταση του 1821 στη Μεγαλόνησο, η εκπαίδευση κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα και το κίνημα των δημοτικιστών (αρχές 20ού αιώνα).

Ακολουθεί το κείμενο του Βουρλιώτη:

«Ο Κυριάκος Κριτοβουλίδης αυτοβιογραφούμενος»

Από την επανάσταση του 1821 στην Κρήτη λίγες αφηγηματικές πηγές έχουν δημοσιευθεί. Ίσως το πρώτο χρονολογικά κείμενο το έγραψε ο Ζαχαρίας Πρακτικίδης τους τελευταίους μήνες του 1821. Άγνωστος συντάκτης που ζούσε μάλλον στον νομό Χανίων κατέγραψε ημερολογιακές σημειώσεις από τις 17 Ιουνίου 1821 έως τον Φεβρουάριο του 1822, σύντομες, αλλά καλά χρονολογημένες. Το 1832 ο Νεόφυτος Οικονόμος έγραψε μια συνοπτική έκθεση για τα όσα έγιναν στην Κρήτη από το 1825 έως το 1830, δεν πρόκειται για απομνημόνευμα, αλλά για μια επισκόπηση της

τελευταίας φάσης της επανάστασης, εξάλλου προοριζόταν για δημοσίευση σε εφημερίδα της εποχής. Το έργο όμως που επέδρασε περισσότερο από όλα εκδόθηκε το 1859 και πρόκειται για τα «Απομνημονεύματα» του Κυριακού Κριτοβουλίδη. Μεγάλο σε όγκο, ξεπερνάει τις εξακόσιες σελίδες, περιλαμβάνει τις αναμνήσεις όχι μόνο του συγγραφέα, αλλά και άλλων συναγωνιστών του, ενώ δημοσιεύονται λίγα έγγραφα. Θεωρήθηκε ως ιστορικό βιβλίο, όλοι οι επόμενοι στηρίζονταν σε αυτό, ενώ βασίζεται κατά μεγάλο βαθμό σε προφορικές μαρτυρίες.

Γύρω στο 1860 ο αγράμματος αγωνιστής από τα Σφακιά, Σήφης Δεληγιαννάκης, υπαγόρευσε τα απομνημονεύματά του για την περίοδο 1821-1830 στο κρητικό ιδίωμα, περιγράφοντας νηφάλια τις πολεμικές συγκρούσεις. Το σημαντικό αυτό έργο του «Μακρυγιάννη» της Κρήτης δημοσιεύτηκε το 2000 και πέρασε απαρατήρητο. Αυτές είναι οι δημοσιευμένες μαρτυρίες Κρητικών για το 1821.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 έγιναν δύο παράλληλες προσπάθειες για δημοσίευση των λυτών εγγράφων της επανάστασης, αλλά και οι δύο σταμάτησαν στον πρώτο τόμο, καλύπτοντας την πρώιμη περίοδο μέχρι το 1824, ενώ είχαν σχεδιαστεί να φτάσουν μέχρι το 1830. Σήμερα είναι έτοιμη η προσπάθεια να συνεχισθεί αυτό το έργο, αλλά μάλλον δεν βρίσκεται φορέας για να αναλάβει την έκδοση.

Το ιστοριογραφικό ενδιαφέρον για την επανάσταση του 1821 στην Κρήτη είναι υποτονικό. Σημαντικές πηγές δεν έχουν εκδοθεί ακόμα, επιμέρους μελέτες δεν έχουν γίνει, οι βιογραφίες αυτών που έλαβαν μέρος στην επανάσταση δεν έχουν καν ξεκινήσει να συντάσσονται, παρόλο που είναι σχετικά εύκολη εργασία. Για παράδειγμα, στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ) στο αρχείο των αγωνιστών σώθηκαν 240 φάκελοι Κρητικών, από τους οποίους μόνο δύο έχουν δημοσιευθεί, του Ζαχαρία Πρακτικίδη και του Κυριακού Κριτοβουλίδη. Του πρώτου έχει σωθεί το προσωπικό αρχείο στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, πρόσφατα εντοπίστηκαν και άλλα τμήματα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) στην Αθήνα, ενώ του δεύτερου δεν έχει σωθεί και γι' αυτό ελάχιστες πληροφορίες ήταν γνωστές για τη ζωή του.

Μια πρώτη σύντομη βιογραφία του Κυριακού Κριτοβουλίδη δημοσιεύτηκε το 1931, η οποία βασίζεται σε όσα γράφει ο ίδιος στα απομνημονεύματά του. Τη δεκαετία του 1960 ο Νικόλαος Τωμαδάκης πρόσθεσε νέα στοιχεία από το αρχείο

αγωνιστών της ΕΒΕ. Σύμφωνα με αυτά, η σύζυγός του ονομαζόταν Ταρσή, είχε ένα γιο, τον Σοφοκλή και μια κόρη, τη Φαίδρα, όπως επίσης δύο αδελφούς και τρεις αδελφές, τα ονόματα των οποίων παραθέτει. Προσθέτει ότι από προφορική παράδοση το πραγματικό του επίθετο ήταν Μαραγκουδάκης και υποθέτει ότι ο πατέρας του ονομαζόταν Εμμανουήλ.

Έρευνα στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ) απέδωσε νέα ευρήματα. Στη σειρά Εθνικά Κτήματα Β' εντοπίστηκε ο ατομικός φάκελος του Κυριακού Κριτοβουλίδη που περιλαμβάνει 57 έγγραφα. Πρώτος ο Ιωάννης Καποδίστριας το 1831 με το ΚΔ' ψήφισμα υποσχέθηκε να δώσει σε κάθε αρχηγό οικογένειας Κρητικών, που είχαν έρθει στο ελληνικό κράτος, δημόσια κτήματα που είχαν εγκαταλείψει ο Οθωμανοί -αυτές ήταν οι εθνικές γαίες- ενώ μεταγενέστεροι νόμοι, κυρίως ο ΡΙΔ' του 1848, διευκρίνισαν τους όρους και τις προϋποθέσεις με λεπτομέρειες. Έτσι, το 1838 στον Κυριακό Κριτοβουλίδη παραχωρήθηκαν 60 στρέμματα γης κοντά στην Κόρινθο, αλλά δεν είναι γνωστό πώς τα διαχειρίστηκε τα πρώτα χρόνια. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1850 έβαλε αντιπροσώπους του για να τα καλλιεργούν, ενώ εισέπραττε κάποιο εισόδημα.

Είχε εμπλακεί σε μια πολυδαίδαλη γραφειοκρατία, για να αποκτήσει οριστικούς τίτλους ιδιοκτησίας του κτήματός του, αλλά αυτό δεν αποτελεί το αντικείμενο αυτού του άρθρου.

Το 1856 το Υπουργείο Οικονομικών διέταξε τον έφορο του Ναυπλίου να πάρει κατάθεση από τον Κυριακό Κριτοβουλίδη με σκοπό να τον ρωτήσει για τους συγγενείς του, επειδή είχε μάθει ότι ένας Κρητικός που είχε το ίδιο ονοματεπώνυμο με τον πατέρα του είχε λάβει εθνικές γαίες στη Μαντινεία. Παρόμοιες καταθέσεις έχουν σωθεί, αλλά είναι σύντομες και οι απαντήσεις τυποποιημένες, ενώ η κατάθεση του Κριτοβουλίδη φτάνει τις έξι σελίδες και οι πληροφορίες που δίδονται είναι πλούσιες.

Απαντώντας στην πρώτη ερώτηση ανέφερε ότι το όνομά του ήταν Κυριακός Κριτοβουλίδης, ότι ο πατέρας του καταγόταν από τους Αρμένους Αποκορώνου -εδώ ο γραμματέας νόμιζε ότι το χωριό ήταν ουδέτερου γένους και στον ενικό και έγραψε το «Αρμένι»- ο ίδιος όμως γεννήθηκε στα Χανιά, όπου και ανατράφηκε, ενώ δήλωσε ότι τότε ήταν 61 ή 62 χρονών.

Σχετικά με το μικρό όνομα του Κριτοβουλίδη υπάρχει πρόβλημα. Θεωρείται ότι κάποια στιγμή ιερώθηκε και πήρε το όνομα Καλλίνικος. Όταν το 1819 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία, υπέγραψε ως «Καλλίνικος ιερομόναχος, Κρης χρόνων 28». Έτσι επίσης υπογράφει σε ένα έγγραφο της 21ης Μαΐου 1822 στους Αρμένους.

Αργότερα φέρεται να αποσχηματίστηκε

και χρησιμοποιούσε το όνομα Κυριακός, θα μπορούσε αυτό να ήταν το βαπτιστικό του. Το θέμα περιπλέκεται γιατί σε κάποιες πηγές εμφανίζεται με τρίτο όνομα, ως Κωνσταντίνος. Έτσι τον αποκαλεί ο ιστορικός της επανάστασης Ιωάννης Φιλήμων. Αρχικά θεωρήθηκε ως λάθος, αλλά ως Κωνσταντίνος Κριτοβουλίδης αναγράφεται στην επίσημη εφημερίδα του ελληνικού κράτους, αλλά και από τον τοπογράφο (γεωμέτρη) που μέτρησε το κτήμα του. Τρία μικρά ονόματα που αρχίζουν με το ίδιο γράμμα, το κάπα, αυτό συνήθως χρησιμοποιούσε ο Κριτοβουλίδης, κεφαλαίο βέβαια, όταν υπέγραφε.

Όσο για τον υποτιθέμενο αποσχηματισμό του χρησιμοποιήθηκε εναντίον του από αντιπάλους του στην αθηναϊκή εφημερίδα Ο Σωτήρ το 1837:

Έχομεν και ένα υποδιοικητήν τον Κ. Κ. Κριτοβουλίδην, όστις από ιερεύς και λειτουργός του Θεού εφόρεσε το φέσι και τα φράγκικα και έγεινεν υπηρέτης της Κυβερνήσεως. Δεν ηξεύρομεν αν ίσως είναι αληθινή η ιδέα μας, ότι άνθρωποι ψευσθέντες προς Θεόν, δεν είναι ελπίς να αληθεύσουν προς άνθρωπον.

Απάντηση δόθηκε από την εφημερίδα Αθηνά, ίσως από τον Εμμανουήλ Αντωνιάδη:

[...] Ο Κριτοβουλίδης πριν της επαναστάσεώς μας ήτο διδάσκαλος, και ποτέ δεν έζησε ως καλόγηρος, εσχάτως μάλιστα ήτον διδάσκαλος εις το κοινόν της Ρόδου ελληνικόν σχολείον. [...] αλλ' έμελλεν ήδη να γενή όργανον ο Σωτήρ να τον προσβάλουν, διότι είχε πριν της επαναστάσεώς μας γένεια, ως να ήτον εύκολον πριν της επαναστάσεώς μας να είναι τις διδάσκαλος χωρίς γένεια, ή ως να εκατηγορήθησαν τόσοι και τόσοι Έλληνες διότι απεκδύθησαν το καλογηρικόν σχήμα, τόσον αναγκαίον επί της δουλείας μας όσον περιπτώσιν σήμεραν.

Όσον αφορά την ηλικία του Κριτοβουλίδη, ο Ν. Ζαννούβιος αναφέρει ρητά ότι είχε γεννηθεί το 1792. Όμως την περίοδο αυτή πολύ λίγοι Κρητικοί γνώριζαν την ακριβή ημερομηνία γεννήσεώς τους, σε ελάχιστες περιπτώσεις συνέβαινε αυτό, όταν κάποιος από τους γονείς κρατούσε σημείωση, αλλά οι εγγράμματοι αποτελούσαν τότε μια μικρή μειοψηφία. Ο Κριτοβουλίδης στις καταθέσεις του αναφέρει ότι γεννήθηκε το 1794 ή το 1795. Καλό είναι να κρατηθεί η καθιερωμένη ημερομηνία γεννήσεώς του, εξάλλου κι αυτή συμβατική είναι.

Στη συνέχεια καταθέτει ότι τον πατέρα του τον έλεγαν Ιωάννη Μαραγκουδάκη. Το επίθετό του προέκυψε από την επαγγελματική του ιδιότητα επειδή ήταν μαραγκός, αλλά το πραγματικό του επίθετο ήταν Κρετσοβέλης, το οποίο τα παιδιά του το εξευγένισαν και το μετέτρεψαν σε Κριτοβουλίδης. Επιβεβαιώνεται το επίθετο που διέσωσε η προφορική παράδοση, αλλά το μικρό όνομα του πατέρα του Κριτοβουλίδη ήταν Ιωάννης, ο οποίος σκοτώθηκε το 1823 στον Αποκόρωνα, όπως γράφει εξάλλου στα απομνημονεύματά του. Όσο για τη μητέρα του ανέφερε ότι ονομαζόταν Αικατερίνη, ήταν κόρη του Σταύρου Φελουτζή, καταγόταν από τον Αποκόρωνα, κατοικούσε όμως στα Χανιά όπου και πέθανε πριν

από το 1821.

Στη συνέχεια αναφέρεται στα αδέρφια του. Ο Γεώργιος είχε πληγωθεί στο χέρι και του είχαν αφαιρέσει δύο δάχτυλα, δεν αναφέρει αν αυτό συνέβη την περίοδο της επανάστασης, πέθανε άτεκνος το 1843 ή 1844 στην Αθήνα σε ηλικία 47 ετών. Σύγχρονη πηγή όμως αναγράφει ρητά ότι ο θάνατός του συνέβη τον Φεβρουάριο του 1845. Ο δεύτερος αδελφός του, ο Αντώνιος, μετανάστευσε στην Ελλάδα, παντρεύτηκε μια Χιώτισσα και πέθανε στη Σύρο το 1842 σε ηλικία 36 έως 40 ετών. Είχε επίσης τρεις αδελφές, η μεγαλύτερη σε ηλικία, η Μαρία, είχε παντρευτεί ένα Χανιώτη, τον Αντώνιο Νταμορό, ο οποίος σκοτώθηκε κατά τις πρώτες μάχες του 1821. Είχαν ένα παιδί, το οποίο όταν ορφάνεψε, το ανέθρεψε ο Κυριακός και του έδωσε το δικό του επίθετο, ονομαζόταν πλέον Εμμανουήλ Α. Κριτοβουλίδης και δούλευε τότε ως γραμματέας στη Νάξο. Το 1830 είχε δηλώσει ότι ήταν 13 ετών, άρα είχε γεννηθεί το 1817. Η Μαρία πέθανε στην Ελλάδα το 1825 σε ηλικία 40 ετών, δηλαδή πρέπει να είχε γεννηθεί γύρω στο 1785. Αν τότε ο πατέρας της ήταν 20 ετών, ο ίδιος θα έπρεπε να είχε γεννηθεί γύρω στα 1765. Η δεύτερη, η Ελένη, παντρεύτηκε το 1825 στην Κρήτη τον Παναγό Καλαϊτζάκη και έμεναν εκεί. Η τρίτη, η Αργυρή, παντρεύτηκε το 1836 στην Ύδρα τον Πέτρο Οθωναίο, έμεναν στην Αθήνα και είχαν τρία ή τέσσερα παιδιά· και εδώ η μνήμη του Κριτοβουλίδη φαίνεται να έχει ατονήσει, δεν είχε συγκρατήσει τον ακριβή αριθμό.

Όσο για τον δικό του γάμο αναφέρει ότι παντρεύτηκε το 1836 την Ταρσή, κόρη του Σταματίου Δούκα, η οποία ζούσε στην Ύδρα, αλλά καταγόταν από την Καλαμάτα. Μαζί της έκανε τρία παιδιά, τον Σοφοκλή, 17 χρονών τότε, τη Φαίδρα, 14 ετών και τον Γεώργιο, ο οποίος είχε πεθάνει στο Ναύπλιο το 1854 σε ηλικία 12 ετών. Οι λεπτομέρειες είναι πολλές και επιτρέπουν να σχεδιαστεί το οικογενειακό δέντρο της οικογένειας.

Σώθηκε μία δεύτερη μικρή κατάθεση του Κυριακού Κριτοβουλίδη το 1857 που δεν αναφέρεται στη δική του οικογένεια, αλλά σε αυτή του Κωνσταντίνου Γερακάκη, γιου του Εμμανουήλ, η οποία είχε ιδρύσει το 1791 ένα σχολείο στα Χανιά που λειτουργούσε μέχρι το 1821. Πρέπει να γνώριζε πολύ καλά αυτή την οικογένεια, μιλάει με λεπτομέρειες για όλα τα μέλη της, θυμάται ένα αδελφό του Κωνσταντίνου, τον Ευθύμιο Γερακάκη, ο οποίος είχε εργασθεί ως γραμματέας του Κρητικού Συμβουλίου κατά τη δεύτερη περίοδο της επανάστασης. Δύο χρόνια μετά στα απομνημονεύματά του θα γράψει για αυτή την οικογένεια.

Τον Οκτώβριο του 1857 ο Κυριακός Κριτοβουλίδης έστειλε ένα υπόμνημα στον βασιλιά Όθωνα. Αρχικά αναφέρει τις εκδουλεύσεις του προς την πατρίδα, ξεκινώντας από το 1819 όταν έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας, τις θέσεις που έλαβε στην Κρήτη κατά τη διάρκεια της επανάστασης, αλλά και αυτές στις οποίες εργάστηκε στο ελλη-

νικό κράτος μέχρι τον Αύγουστο εκείνης της χρονιάς, όταν απολύθηκε ξαφνικά με απόφαση του τότε υπουργού οικονομικών Αλέξανδρου Κουμουνδούρου, με σκοπό να διοριστεί κάποιος άλλος αρεστός στην τότε κυβέρνηση.

Τον Νοέμβριο του 1859 έστειλε επιστολή στον Όθωνα, στην οποία εξέφραζε τα παράπονά του, γιατί κακόβουλοι άνθρωποι τον απέλυσαν από την υπηρεσία του, ενώ στη συνέχεια το κράτος του χορήγησε μία μικρή σύνταξη 120 δραχμών τον μήνα, με την οποία αδυνατούσε να ανταπεξέλθει στα βασικά έξοδα του σπιτιού του. Στο τέλος παρακαλούσε να διοριστεί σε κάποια θέση, αλλά εάν αυτό ήταν αδύνατο, ζητούσε να γίνει αύξηση στη σύνταξή του. Επισύναπτε ένα ξεχωριστό έγγραφο με τίτλο: «Υπηρεσία Κ. Κριτοβουλίδη» στο οποίο ανέγραφε είκοσι θέσεις που είχε αναλάβει. Στη συνέχεια υπάρχει ένα ανυπόγραφο σημείωμα από κάποιον υπάλληλο του Υπουργείου Οικονομικών στο οποίο αναγράφονται κάποιες θέσεις που είχε υπηρετήσει ο Κριτοβουλίδης, ενώ για το 1857 σημειώνει ότι είχε απολυθεί λόγω καταχρήσεων. Άλλες πηγές διαφωτίζουν το θέμα αυτό. Τον Μάρτιο του 1856 ο υπουργός Οικονομικών πρότεινε να μετατεθεί ο Κυριακός Κριτοβουλίδης στο τελωνείο Λαμίας, επειδή είχε στενή συγγένεια με τον οικονομικό έφορο Ναυπλίου. Μάλλον δεν δέχτηκε αυτή τη θέση, γιατί τον Νοέμβριο του 1857 ο υπουργός Οικονομικών ανέφερε ότι ο πρώην τελώνης Ναυπλίου Κ. Κριτοβουλίδης λόγω γήρατος δεν μπορούσε να επανέλθει στην υπηρεσία, αλλά επειδή ήταν αγωνιστής, πρότεινε να του χορηγηθεί σύνταξη, πράγμα που έγινε, αλλά πουθενά δε γίνεται λόγος για κατάχρηση.

Αυτές είναι συνοπτικά οι πληροφορίες που δίνει ο Κριτοβουλίδης σε κρατικά όργανα, κυριολεκτικά αυτοβιογραφείται. Φυσικά υπάρχουν και άλλες πηγές για όποιον θα ήθελε να γράψει τη βιογραφία του. Μένει επίσης να μελετηθεί το απομνημονεύμα του, να ερευνηθούν οι πηγές του και να αναλυθεί η ιδεολογία του συγγραφέα του.

Η ζωή του Κριτοβουλίδη πρέπει να εξετασθεί στο πλαίσιο της μετανάστευσης χιλιάδων Κρητικών στο ελληνικό κράτος και στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν σε ένα νέο τόπο στον οποίο δεν είχαν κανένα περιουσιακό στοιχείο. Για τον λόγο αυτό οι ελληνικές κυβερνήσεις τους έδωσαν τη δυνατότητα απόκτησης γης, έτσι ώστε να έχουν ένα εισόδημα. Δεν υπάρχει ακόμα μελέτη γι' αυτό το θέμα, παρόλο που έχουν σωθεί τα σχετικά αρχεία στα ΓΑΚ σε μεγάλη πληρότητα.

Ο Κυριακός Κριτοβουλίδης ήταν αρκετά τυχερός, γιατί σε μια εποχή που δεν υπήρχε μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, δούλεψε σε διάφορες τέτοιες θέσεις αδιάκοπα και όταν απολύθηκε του δόθηκε μια πενιχρή σύνταξη, κάτι που γινόταν σε σπάνιες περιπτώσεις. Αντίθετα, πρόσωπα που είχαν τα ίδια προσόντα με αυτόν, όπως ο Ζαχαρίας Πρακτικίδης, έμεναν για αρκετό διάστημα χωρίς δουλειά και δεν τους χορηγήθηκε ποτέ σύνταξη.

Το κύτταρο της αγάπης

Ηεφημερίδα μας καλά πάει, δόξα τω Θεώ. Αστέρια νέα και ταλαντούχα, αρχίζουν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στον ορίζοντα. Νέο υλικό και ενδιαφέρουσες ειδήσεις δίνουν πνοή και αξία στις σελίδες της. Εγώ μεγάλωσα πια και το μυαλό μου πάει να στερέψει. Πάνε 76 χρόνια που... έδωξα τους Γερμανούς και εξήντα τόσα που ξεσκόλισα. Ήντα να θυμούμαι μπλιο! Μα για να μη με κατηγορήσετε για λιποταξία, είπα να σας στείλω κάτι από τα βρισκόμενά μου, αυτή τη φορά, αν και έξω από τα συνηθισμένα. Και στο μέλλον, βλέπουμε. Ορίστε, λοιπόν, τι βρήκα ανασκαλεύοντας τα συρτάρια μου. Τίτλος του: «**Το κύτταρο της αγάπης**».

Ο τριαντάρης υπάλληλος στη Γραμματεία της επιχείρησης, που άκουγε στο περίεργο όνομα Πλεξίδας, ήταν ευσυνείδητος, εργατικός, αλλά και ονειροπόλος. Με το που είδε τη νέα προϊσταμένη, που θρονιάστηκε στο διπλανό γραφείο, ενθουσιάστηκε. Θέλοντας να την εντυπωσιάσει –την άλλη μέρα κιάλας– πήρε ένα μπουκέτο πολύχρωμες αμαρυλλίδες, και πήγαινε τρεχάτος προς τα γραφεία τους, να την προλάβει στην πόρτα και να την αιφνιδιάσει με τη χειρονομία του. Πριν τον προλάβει κανείς άλλος. Όμως, τα σχέδιά του τα χάλασε ένας προεξέχων από μια οικοδομή πάσσαλος, που του έκλεινε τον δρόμο και στην τρεχάλα του, δεν τον πρόσεξε.

Οι γιατροί στο Νοσοκομείο αποφάνθηκαν αμέσως: «διάσειση εγκεφάλου». Μετά τις τυπικές εξετάσεις, τον έβαλαν σε ένα δωμάτιο αποκλειστικά γι' αυτόν. Άρχισαν συσκέψεις και διαβουλεύσεις για τη σοβαρότητα ή μη της κατάστασής του, και περίμεναν να συνέλθει.

Όσο οι γιατροί συσκέφτονταν, στο σώμα του τραυματία ξεκινούσαν πρωτοβουλίες για κάτι που δεν συνέβαινε συχνά στην επικράτεια του σώματός του. Μια *Γενική Συνέλευση Κυττάρων*, όπως έλεγε η έκτακτη ανακοίνωση, που κυκλοφόρησε ταυτόχρονα με την είδηση περί διάσεισης. Την είχαν σχεδιάσει από καιρό κάποια κύτταρα, μέσα στα οποία πρωτοστατούσαν παλιοί συνδικαλιστές, που ζητούσαν μια ευκαιρία για να κάνουν επίδειξη κλαδικής αγωνιστικότητας. Και τώρα, τη βρήκαν. Η είδηση για την αφασία στην οποία είχε περιέλθει ο φορέας –έτσι ονόμαζαν το σώμα στο οποίο ζούσαν– μεταδόθηκε σαν αστραπή. Άλλα κύτταρα έτρεχαν πάνω, άλλα έτρεχαν κάτω, και άλλα διαγωνίως, ψάχνοντας και ρωτώντας. Τα κύτταρα του εγκεφάλου, που –υποτίθεται– τα χαρακτηρίζει μια ανωτερότητα, λόγω της θέσης τους και της πρόσβασης που έχουν στο *κέντρο των αποφάσεων*, είχαν τις πρωτοβουλίες. Κάλεσαν, λοιπόν, σε συνέλευση τα κύτταρα όλων των οργάνων, για να ρυθμίσουν κάποιες εκκρεμότητες, που υπήρχαν από καιρού στις σχέσεις τους. Πολλές μονάδες δεν είδαν με καλό μάτι αυτή την κίνηση, αλλά δεν ήθελαν και να διαφωνήσουν ανοιχτά.

Η απαραίτητη απαρτία επιτεύχθηκε γρήγορα, και αυτό το εκμεταλλεύτηκαν δεόντως οι μονάδες του εγκεφάλου, για να διεκδικήσουν και να εξασφαλίσουν την προεδρία της συνέλευσης. Γράφτηκαν ομιλητές και η Συνέλευση ξεκίνησε.

Πρώτος ομιλητής ήταν ένα παλιό στέλεχος των εγκεφαλοκυττάρων, που φρόντισε να προβάλλει τη σπουδαιότητα των εργασιών που εκτελούν οι ομάδες της συντεχνίας του. Και, στη συνέχεια, υποστήριξε τη θέση ότι οι συνάδελφοί του θα έπρεπε να απολαμβάνουν προνόμια *ευθύνης*, που άλλα κύτταρα δεν έχουν ερείσματα να διεκδικήσουν.

Η δήλωση αυτή πυροδότησε αμέσως αντιδράσεις. Ένας εκπρόσωπος του λεπτού εντέρου πετάχτηκε από τη θέση του και ύψωσε το χέρι του ψηλά, προσπαθώντας να τραβήξει την προσοχή των συνέδρων.

–Ένσταση, κύριε πρόεδρε, φώναξε δυνατά. Μέχρι τώρα δουλεύαμε και συνεργαζόμαστε άψογα, σαν αδέρφια. Τώρα θα αρχίσουμε τις διακρίσεις; Ποιος δουλεύει, πού δουλεύει και τι δουλειά κάνει;

–Να δεις που πάμε για ρήξη, πριν καν ξεκινήσουμε, σκούνησε τον διπλανό του ένας γέρος, εκπρόσωπος του προστάτη, που φοβήθηκε πως δεν θα προλάβαινε να βγει σε σύνταξη.

Αμέσως άρχισε ένα σούσουρο και μια οχλοβοή, μέσα στην αίθουσα. Κανείς δεν περίμενε τέτοιες εξελίξεις.

–Ο ομιλητής, μετά από έκκληση του προεδρείου για ηρεμία, συνέχισε: Εμείς οι εργαζόμενοι στο κέντρο ελέγχου και διοίκησης, είπα –εντώνοντας προς τα πάνω το λαιμό του, για να φανεί το ύψος του– χρειαζόμαστε ενέργεια για να λειτουργήσουμε σωστά. Χρειαζόμαστε οξυγόνο, γιατί χωρίς αυτό δεν μπορούμε να επεξεργαστούμε τα δεδομένα που δεχόμαστε και να τα μεταβιβάσουμε προς την περιφέρεια. Αν άλλα κύτταρα χρειάζονται ένα λίτρο οξυγόνου την ώρα, εμείς χρειαζόμαστε τουλάχιστο πέντε.

Η δήλωσή του πάγωσε το ακροατήριο. Σιγή, που θύμιζε νεκροταφείο, απλώθηκε στην αίθουσα. Ήπιε δυο γουλιές νερό και συνέχισε δριμύτερος:

–Ως εκπρόσωπος και των δύο ημισφαιρίων, καταθέτω πρόταση σύμφωνα με την οποία, από το οξυγόνο που αναπνέει ο φορέας, προτεραιότητα θα πρέπει να έχουν τα κύτταρα του εγκεφάλου. Βλέπετε πως τώρα που έπαθε ζημιά το κέντρο λειτουργίας του φορέα, όλα νέκρωσαν. Γι' αυτό και έχουμε την ευκαιρία να συζητήσουμε τα προβλήματά μας. Προτείνω, λοιπόν, να πάρουμε αμέσως μια απόφαση για την κατανομή του οξυγόνου, με γνώμονα το είδος της εργασίας που κάνει καθένας από μας.

–Μα είναι πράγματα αυτά; άρχισαν να διαμαρτύρονται τα κύτταρα άλλων ειδικοτήτων.

–Και τι νομίζει πως είναι η αφεντιά του και το σόι του, διαμαρτυρήθηκε ένας από τους γηραιότερους στην αίθουσα.

Στο σημείο αυτό, το λόγο πήρε το κύτταρο που εκπροσωπούσε τους ιστούς της καρδιάς.

-Αδέρφια μου, άρχισε να λέει με φωνή που έτρεμε από συγκίνηση, φοβάμαι πως δεν ξεκινήσαμε καλά τη συνέλευσή μας. Εμένα με καλούν το καθήκον και η συνείδησή μου να επιστρέψω αμέσως στη δουλειά μου. Ο φορέας μας δοκιμάζεται. Τα πολλά λόγια είναι πολυτέλεια, που δεν την δικαιούμαστε αυτή τη στιγμή. Προτείνω να γυρίσουμε όλοι στα πόστα μας. Εγώ αποχωρώ, και ο Θεός να σας δώσει φώτιση. Κατέβηκε από το βήμα και έφυγε τρέχοντας.

Προσοχή, μην τρέχετε.

Ο πρόεδρος έπιασε το μικρόφωνο και απευθύνθηκε στο ακροατήριο:

-Κύριοι, θα πρέπει να σκεφτούμε με το μυαλό μας, και όχι με το συναίσθημα που μας διακατέχει τη στιγμή αυτή. Ο εκπρόσωπος των πνευμόνων να έρθει στο βήμα.

-Αναλογίζομαι, άρχισε να λέει ο νέος ομιλητής, πόσον καιρό περίμεναν αυτή την ευκαιρία οι αγαπητοί εκπρόσωποι του εγκεφάλου. Τώρα αντιλήφθηκαν την ανάγκη που έχουν για περισσότερο οξυγόνο, ή μήπως βρισκόμαστε μπροστά σε μια μεθόδευση, για να μας στερήσουν και τον αέρα που αναπνέουμε; Τώρα το κατάλαβαν, ή μήπως αυτή είναι η αφορμή και η αρχή για την κατάλυση της ισότητας, πάνω στην οποία στηριζόταν η συνεργασία μας ως τώρα; Μέχρι σήμερα, τα όργανα του φορέα έπαιρναν αυτομάτως το οξυγόνο που χρειαζόταν το καθένα. Τώρα θα μας υποχρεώσουν να βάλουμε και μετρητές κατανάλωσης, και δεν ξέρω τι άλλο ακόμα; Μήπως, οι κύριοι αυτοί το πάνε αλλού; Μήπως θέλουν να μας κυβερνήσουν δήθεν αξιοκρατικά, στην αρχή, και απολυταρχικά στη συνέχεια, αφού ψηφίσουν νόμους που θα διασφαλίζουν τα συμφέροντα της παράταξής τους; Μήπως έχουν ήδη κλείσει τίποτα συμφωνίες με εταιρείες εμπορίας οξυγόνου, για να τους πουλάνε ό,τι θα στερούν από εμάς; Όχι κύριοι του εγκεφάλου, που σκέπτεστε μόνο το συμφέρον σας. Δεν θα σας περάσει αυτό. Φίλοι και συνάδελφοι, εμείς οι πνεύμονες, που λειτουργούμε σαν εργοστάσια επεξεργασίας του ατμοσφαιρικού αέρα, που παίρνουμε τα βλαβερά διοξειδία του άνθρακα από το αίμα και του δίνουμε καθαρό οξυγόνο να το προωθήσει σε όλους σας, θα μπορούσαμε, ακολουθώντας τη λογική των κυττάρων του εγκεφάλου, να διεκδικήσουμε περισσότερο οξυγόνο. Όμως ΔΕΝ το κάνουμε, γιατί υποστηρίζουμε την πλήρη ισότητα σε όλη την επικράτεια του φορέα μας. Και όχι μόνο δεν το κάνουμε, αλλά στηλιτεύουμε με βδελυγμία τέτοιες τακτικές. Ακούμε τι γίνεται στον έξω κόσμο με τις προμήθειες που εισπράττουν κάποιοι επιτήδειοι, που εκμεταλλεύονται τη θέση τους για να πλουτίσουν εύκολα και παράνομα, σε βάρος των άλλων. Εμείς τα καταδικάζουμε κάθεται όλα αυτά.

Συνάδελφοι, τη μοίρα μας τη γνωρίζουμε καλά. Όσο υπάρχει συνεργασία μεταξύ μας,

και τα πράγματα πάνε καλά με τον δικό μας συγκεκριμένο φορέα υπάρχει ζωή και για μας. Αν σταματήσουμε τη συνεργασία αυτή, χαθήκαμε όλοι μας. Αυτά είχα να σας πω, και σας προτρέπω να τα σκεφτείτε καλά. Χειροκροτήματα χωρίς τελειωμό κάλυψαν την αίθουσα. Και ύστερα σιωπή και προβληματισμός. Όσπου να συνειδητοποιήσει το προεδρείο τι είχε συμβεί, ένα κουδούνισμα και μια αδύναμη φωνή έφτασαν στο προεδρείο:

-Κύριε πρόεδρε, μου επιτρέπετε;

Ο πρόεδρος έψαξε με το μάτι να εντοπίσει τον σύνεδρο που μίλησε, αλλά στάθηκε αδύνατο, όσο και αν έψαχνε.

-Που είσαι, δεν σε βλέπω, πλησίασε, τον ενθάρρυνε. Αλλά μόνο ένα κουδούνισμα που χτυπούσε μελωδικά φάνηκε να διασχίζει το διάδρομο, να φτάνει στο προεδρείο και να ανεβαίνει στο βήμα. Όλοι κατάπιαν τη γλώσσα τους από την τρομάρα τους. Να ήταν φάντασμα; Να ήταν το πνεύμα του φορέα τους, που είχε χάσει τη μάχη και είχε εγκαταλείψει το σώμα του; Ευτυχώς, η αγωνία δεν κράτησε πολύ.

-Μην ανησυχείτε και δεν είμαι ούτε πνεύμα ούτε φάντασμα, τους καθησύχασε. Απλώς είμαι ένα κύτταρο που δεν εντοπίζεται από την όραση. Μόνο ως συναίσθημα μπορεί να με ανιχνεύσει κανείς. Είμαι το κύτταρο της αγάπης. Και επειδή δεν μπορείτε να με δείτε, γι' αυτό και κρατάω αυτό το

κουδούνι. Να ακούτε τον ήχο του και να νιώθετε έτσι την παρουσία μου.

-Και που βρίσκεσαι εσύ; Πού κυκλοφορείς; Απόρησε ο πρόεδρος.

-Κυκλοφορώ σχεδόν παντού, ανάμεσα στα άλλα κύτταρα. Στην καρδιά, στο μυαλό, στο μάτι μέσα, στα δάχτυλα του χεριού, στην επιδερμίδα. Παντού όπου μπορεί να εκδηλωθεί, ή να βρει καταφύγιο το συναίσθημα της αγάπης. Και θα μπορούσατε να με ακούτε πεντακάθαρα όταν κυκλοφορώ, αν δεν εκάλυπταν τα βήματά μου οι δυνατοί χτύποι της καρδιάς: γι' αυτό και δεν με αντιλαμβάνεστε. Όμως, έχω σώσει ζωές εγώ...

-Ομολογώ ότι εκπλήσσομαι, παραδέχτηκε ο πρόεδρος. Ήθελες κάτι να μας πεις;

-Βεβαίως. Σε λίγο συμπληρώνεται μία ώρα από τον τραυματισμό του φορέα μας. Αν δεν

του δείξουμε την αγάπη μας πηγαίνοντας να τον υποστηρίξουμε, θα τον χάσουμε. Δεν θέλω να σας τρομάξω, αλλά μαζί του θα χαθούμε κι εμείς. Εγώ πάω, τώρα ίδια, να του ψιθυρίσω στο αυτί πως τον αγαπώ. Αλλά χρειάζεται και τη δική σας αγάπη.

Αναβρασμός, ανησυχία και συγκίνηση στην αίθουσα. Ένα είδος πανικού κατέλαβε τους συνέδρους. Οι περισσότεροι άρχισαν να εγκαταλείπουν την αίθουσα. Πολλοί περνούσαν πάνω από τα έδρανα που τους εμπόδιζαν, προκειμένου να φτάσουν γρήγορα στην έξοδο. Στην πόρτα, δύο εγκεφαλοκύτταρα προσπαθούσαν να βοηθήσουν την εκκένωση. Κάποιος με παρατηρητικότητα θα μπορούσε να διακρίνει δυο δάκρυα μεταμέλειας στα

Μπορεί και να ζήσει, τελικά!

μάτια τους. Το κύτταρο της αγάπης έκανε το σταυρό του:

- Θεέ μου, σε ευχαριστώ που με βοήθησες να περάσω το μήνυμά σου και να δικαιώσω την ύπαρξή μου, είπε, και κατέβηκε από το βήμα.

Όπως περνούσε την πόρτα της εξόδου, ένοιωσε να τον ακουμπά κάποιο χέρι στον ώμο, κι άκουσε μια φωνή να του λέει:

-Συνάδελφε συγχαρητήρια, τα είπες μια χαρά. Τους συγκίνησες όλους.

Γύρισε να δει ποιος του μιλούσε, αλλά δεν είδε κανένα.

-Μην ψάχνεις να με δεις, συνέχισε η ίδια φωνή. Είμαι και εγώ σαν και σένα. Από αυτούς που δεν φαίνονται.

-Και το όνομά σου;

-Ένα κύτταρο φιλότιμον είμαι, απάντησε ταπεινά.

Το κύτταρο της αγάπης κούνησε το κεφάλι του, χωρίς να το βλέπει κανείς.

-Τώρα κατάλαβα γιατί είχαν τέτοια απήχηση τα λόγια μου, του είπε. Έβαλες και συ το κεράκι σου, έτσι δεν είναι;

-Όλοι πρέπει να το βάζουμε φίλε μου, όλοι, παραδέχτηκε και ανέβηκαν τις σκάλες αγκαλιασμένοι.

Στο δωμάτιο 117 οι γιατροί κοίταζαν τα ρολόγια τους με αγωνία. Θα άνοιγε, επί τέλους, τα μάτια του ο τραυματίας;

Ακριβώς μία ώρα μετά το ατύχημα, ο ασθενής φάνηκε να χαμογελά.

-Μας βλέπετε καθαρά; τον ρώτησε η νοσοκόμα που στεκόταν από πάνω του.

-Βεβαίως και σας βλέπω, κυρία Περικλέους, αλλά τις αμαρυλλίδες μου δεν βλέπω. Σας τις έδωσα, μήπως, και δεν το θυμάμαι;

-Είναι το στάδιο της σύγχυσης, που ακολουθεί τη διάσειση, είπε σιγανά ο επιμελητής στον εκπαιδευόμενο γιατρό, που στεκόταν δίπλα του. Σύντομα θα το ξεπεράσει. Όμως, θα είχε ενδιαφέρον να γνωρίζαμε και την κυρία Περικλέους, για μια εμπειρισταμένη μελέτη της περίπτωσης... Φρόντισέ το σε παρακαλώ!

Μανώλης Πιπεράκης

Αυτοί που φεύγουν...

Πέθανε στους Αρμένους στις 24 Σεπτεμβρίου 2021 και ετάφη στο νεκροταφείο του Προφήτη Ηλία, ο **Μιχάλης Γιανναράκης**, συνταξιούχος ΚΤΕΛ, ετών 95. Ο Μιχάλης ήταν σύζυγος της Μαρίας, το γένος Καβαλινάκη και πατέρας της Αικατερίνης, του Μανώλη και της Αναστασίας.

Πέθανε στην Αθήνα στις 23 Οκτωβρίου 2021 και ετάφη στο νεκροταφείο της Νέας Μάκρης, η **Ευγενία χήρα Γεωργίου Κουρομιχελάκη**. Η Ευγενία ήταν μητέρα του Νίκο και της Μαρίας.

Πέθανε στα Χανιά στις 23 Σεπτεμβρίου 2021 και ετάφη στο νεκροταφείο του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου στο Παλιοχώρι Αποκορώνου, ο **Δημήτριος Λιόδης**, πιλότος Ολυμπιακής Αεροπορίας, ετών 88. Ο Δημήτρης ήταν σύζυγος της Ευαγγελίας, το γένος Αρτέμη, και πατέρας του Γιάννη και του Ηλία.

Η «Ελευθερόπολις» εκφράζει τα θερμά της συλλυπητήρια σε όλους τους συγγενείς.

Στην μνήμη του θείου Γιάννη Καλλιβερέτακη!

Ένας χρόνος πέρασε από κείνο το θλιβερό πρωινό, 7 του Νοέμβρη που έφυγες για το μεγάλο ταξίδι, να συναντήσεις την αγαπημένη σου Μαρία,

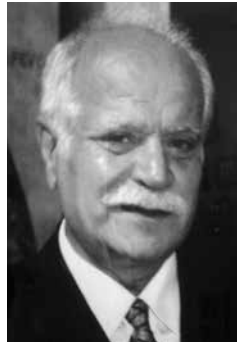
τους γονείς σου, τα αδέρφια σου. Θεώρησα υποχρέωσή μου να γράψω λίγα λόγια για το θείο Γιάννη! Τον άνθρωπο, τον σύζυγο, τον πατέρα, τον παππού, τον φίλο, τον συγγενή! Από μικρός στη βιοπάλη! Την επιβίωση! Άνθρωπος της δουλειάς! Τεχνίτης επιπλοποιός! Μα και χωρατατζής! «Νάρητε να πιούμε...έχω θεόκρασο! Μαρία σφάξε τη κόττα, φέρε να κεράσεις τα παιδιά, καλώς την, μουλεγες! Είσαι η καλύτερη ανιψιά κλπ». Το 1958 παντρεύτηκες τη θεία Μαρία, αποκτήσατε και μεγαλώσατε 3 παιδιά! Την Κυριακή, τον Γιώργη και τον Κώστα! Σας χάρισαν 7 εγγόνια και 2 δισέγγονα! Καλός πατέρας! Καλός παππούς! Ταξιδεύατε στην Αμερική με την αγαπημένη σου Μαρία για μια καλύτερη Ζωή! Αξιώθηκες να γυρίσεις στον τόπο σου! Στις Καλύβες που τόσο αγαπούσε! Ως το τέλος πάλεψες με την ασθένεια! Πάντα με αξιοπρέπεια! Ο αγώνας άνισος... Έφυγες, μα θα είσαι για πάντα στη θύμνηση μας!

Νεκρός δε λογαριάζεται
όποιος στο μνήμα μπαίνει!
όντε θα αποξεχαστεί
ο άνθρωπος πεθαίνει!

Η ανιψιά σου Κυριακή!

Μνήμη Δημήτρη Βασμούλη

Λίγο μετά τα μεσάνυχτα, στο πρώτο ξημέρωμα της νέας μέρας 17 Αυγούστου, ο ακριβός και λατρεμένος μας σύζυγος, πατέρας και παππούς Δημήτρης έφυγε μακριά μας, προδομένος απ'την καρδιά του, αυτή την υπέροχη, γεμάτη αγάπη και καλοσύνη καρδιά του!

Η ανακοπή, που τον βρήκε στον ύπνο του, τον οδήγησε στον αιώνιο ύπνο, αφήνοντας εμάς, την οικογένειά του με έναν αβάσταχτο πόνο και σπαραγμό, όπως και με ένα αναπάντητο ΓΙΑΤΙ;

Η συμπάρασταση, στη τραγική μας απώλεια, όλων όσων τον γνώριζαν, φίλων, συγγενών, χωριανών και συνεργατών, ανεκτίμητη!

Τα πάμπολλα καλά τους λόγια για εκείνον, προφορικά και γραπτά, τεράστια ανακούφιση και περηφάνια για την οικογένειά μας, και τρανή επιβεβαίωση για τον ακέραιο, δίκαιο, αξιοπρεπή και περήφανο χαρακτήρα του!

Ένα μεγάλο ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ απ'όλους εμάς, απ'τη γυναίκα του, τα παιδιά του, την εγγονή του σε όλους όσους συμμετείχαν στην τεράστια απώλειά μας και στο βαρύ πένθος μας.

Η γυναίκα του Ρίτσα

Τα παιδιά του Γιώργος και Αλεξία,

Νατάσα και Βαγγέλης και

η λατρεμένη εγγονούλα του Μιχαέλα.

Μνήμη Μαρίας Ιωάννη Τσιτσιρίδη 19.11.2010- 19.11.2021 Έντεκα χρόνια απουσίας

Πέρασαν 11 ολόκληρα χρόνια από τότε που η ΜΑΡΙΑ μας «έφυγε» από κοντά μας, ξαφνικά και σε ηλικία 54 ετών. Ασκούσε τα καθήκοντα της δικαστικής αντιπροσώπου, στο Καλέντζι της Κορινθίας, όταν την βρήκε το βαρύ εγκεφαλικό.

Όπως κάθε χρόνο, από τότε, θα συγκεντρωθούμε κι εφέτος, οι δικοί της άνθρωποι, στο κοιμητήριο του Βοχαϊκού Κορινθίας, στο χωριό του συζύγου της Δημήτρη Νικολάου, όπου αναπαύεται και, την Παρασκευή 19 Νοεμβρίου 2021, θα τελέσουμε τρισάγιο, στη μνήμη της.

Η οικογένεια της: Δημήτρης, Θεωδώρας, Νίκη, Μαρία, Σωτήρης-Δημήτρης, Νανά, Γιώργος.

Τα αδέρφια της: Ελένη, Κατερίνα, Χρήστος.

Στη μνήμη της καταθέτουμε 50€ στην Εθνική Τράπεζα για την «Ελευθερόπολη».

Αποχαιρετισμοί στην Διαμαντούλα Τερεζάκη

Η Διαμαντούλα Τερεζάκη ήλθε στις 17/7/2021 από την Νότιο Αφρική στην Ελλάδα που τόσο αγαπούσε, για διακοπές και έμεινε εδώ για πάντα! Στην εξόδιο ακολουθία την αποχαιρέτησαν ο γιος της Χαράλαμπος Ευαγγέλου Τερεζάκης, η εγγονή της Στεφανία Σπυροπούλου και η άλλη της εγγονή Άρτεμις Σπυροπούλου η οποία και της τραγούδησε «Το λευκό Ρόδο της Αθήνας» στην ύστατη ώρα του αποχωρισμού που συγκίνησε όλους τους παρευρισκόμενους.

Ακολουθεί ο λόγος της Στεφανίας Σπυροπούλου:

Γιαγιά

Πριν από πάρα πολλά χρόνια η γιαγιά μου με είχε ρωτήσει αν θα βγάλω λόγο στην κηδεία της. Τη ρώτησα σε ποια γλώσσα θα ήθελε να τον πω και απάντησε «δε με νοιάζει».

Ξέρω αν καθότανε εδώ τώρα και μίλαγα αγγλικά, θα καθότανε δίπλα στη μαμά μου και θα τη ρωτούσε «τι λέει, τι λέει;» και μετά θα μου έλεγε «έγινες πολύ αγγλικούρα!».

Η γιαγιά, μας έδωσε τα πάντα και αυτό περιλαμβάνει όχι μόνο την αστείρευτή της αγάπη, αλλά και την αγάπη της για την Ελλάδα και την Ελληνική γλώσσα.

Το άλλο πράγμα που έδωσε σε όλους μας ήτανε φαγητό, πάρα πολύ φαγητό!

Δεν έχω γνωρίσει έναν άνθρωπο που δεν του άρεσε η κουζίνα της.

Δώστε μου τη φαντασία σας για ένα λεπτό για να φτιάξουμε ένα **γλυκό** που το λέω «αγαπημένη μου γιαγιά!».

Θα θέλει 87 χρόνια να ωριμάσει και σερβίρει άπειρες καρδιές!

Συστατικά

Μια καρδιά γεμάτη αγάπη
(3) Τρεις κούπες κομψότητα
(2) Δυο πρέζες υπομονή
(2) Δυο γιους και μια κόρη
(6) Έξι εγγονάκια
και Μια ζωή δύναμη.

Μέθοδος

Ανακατέψτε τα όλα μαζί και βγαίνει μια ασύγκριτα δυναμική, κολώνα της οικογένειας, φιλόδοξη, ζεστή και καταπληκτική, αξέχαστη γιαγιά.

Steph Spyro, (έχει ξεκινήσει την καριέρα της ως δημοσιογράφος στην εφημερίδα Daily Express στο Λονδίνο)

Τα μέλη της οικογένειας Τερεζάκη θα την θυμούνται για πάντα με αγάπη.

Σοφία Ελ Τερεζάκη

Παιδικές αναμνήσεις... Τα σουρομπίστολα

Φίλες και φίλοι καλημέρα και καλή – ειρηνική χρονιά για όλο τον κόσμο.

Ανακατεύοντας ένα παλιό βαλιτσάκι με προσωπικά αντικείμενα από τα παιδικά μου χρόνια βρήκα ένα «σουρομπίστολο».

Πολλές παλιές παιδικές και νεανικές θύμισες πλημμύρισαν το είναι μου, παίρνοντας το στα χέρια μου και η φαντασία μου κάλπασε αρκετές δεκαετίες πίσω στα παιδικά μου χρόνια στο χωριό όπου μεγάλωσα, όπως οι περισσότεροι της γενιάς μου και δεν έχουν βέβαια καμία σχέση με τα σημερινά. Χρόνια δύσκολα και με πολλές στερήσεις αλλά ανέμελα .

Βλέπετε τότε δεν είχαμε τα ρούχα, τα παιχνίδια και τα γλυκά που μπορούν να έχουν τα σημερινά παιδιά, αλλά δεν δίναμε και πολύ σημασία αφού όλοι βράζαμε λίγο –πολύ στο ίδιο καζάνι.

Το πρόβλημά μας κυρίως ήταν πώς να ξεκλέψουμε κάποιο χρόνο για παιχνίδι που μας έλλειπε.

Θα μου πείτε, μα σας έλειπε ο χρόνος; Και βέβαια μας έλειπε, αφού το σχολείο τότε λειτουργούσε πρωί και απόγευμα και κάθε Σάββατο. Τις Κυριακές είχαμε υποχρεωτικά εκκλησιασμό και μετά το μεσημεριανό φαγητό, οι περισσότεροι έπρεπε να «πορίσομε τα ωζά», δηλαδή να συνοδέψουμε τα οικόσιτα πρόβατα και τις κατσίκες, που είχαν τότε όλα τα σπίτια, στα χωράφια για βοσκή, αφού οι πατεράδες μας ήθελαν κι αυτοί να βγουν μέχρι τα καφενεία του χωριού, να πιουν ένα καφέ, να διαβάσουν καμιά εφημερίδα και

να συζητήσουν με τους συγχωριανούς τα διάφορα γενικά προβλήματα.

Πηγαίνοντας στα χωράφια παίρναμε και τη «σάκα» μας, την πάνινη σχολική τσάντα μας, για να προετοιμάσουμε και τα μαθήματά μας. Το σούρουπο που επιστρέφαμε ήταν αργά πλέον για παιχνίδια κι αλίμονο μας εάν μας έβρισκε ο δάσκαλος να κυκλοφορούμε άσκοπα έξω.

Ας επιστρέψω τώρα στο «σουρομπίστολο». Το σουρομπίστολο ήταν ένα μεταλλικό μικρό πιστόλι-παιχνίδι, όπως αυτό της φωτογραφίας που παραθέτω και κάποια άλλα παρόμοια. Η κάνη του ήταν μικρή κυλινδρική, αρκετά φαρδιά στο μπροστινό μέρος της όπου τοποθετούσαμε και στερεώναμε τον «φελλό» ή σούρο, το φυσίγγιο δηλαδή του πιστολιού, που ήταν πράγματι ένας μικρός φελλός, όπως αυτός που ταπώνουμε τα μπουκάλια. Στην πίσω του άκρη, αυτήν που έμπαινε και σφήνωνε στην κάνη, υπήρχε ένα μικρό κοίλωμα στο οποίο είχε τοποθετηθεί μια μικρή συμπαγής ποσότητα ειδικής εκρη-

γράφει ο **Γιώργος Γιακουμινάκης** κτικής ύλης. Ένα μικρό σιδεράκι στο επάνω μέρος του πιστολιού το οποίο συνδεόταν εσωτερικά με την σκανδάλη και τον επικρουστήρα (βελόνα), όπλιζε το μηχανισμό όταν το τραβάγαμε προς τα πίσω. Πιέζοντας την σκανδάλη το ισχυρό ελατήριο που διέθετε ο μηχανισμός ωθούσε εμπρός την «βελόνα» που έφθανε μέχρι μπροστά και χτυπούσε την εκρηκτική ύλη προκαλώντας μικρή έκρηξη, με ισχυρό όμως κρότο, που εκτόξευε το φελλό δυο-τρία μέτρα μακριά. Επειδή οι φελλοί πολλές φορές είχαν προκαλέσει μικροτραυματισμούς κατά την εκτόξευσή τους αργότερα αντικαταστάθηκαν από τους «σούρους» που είχαν το ίδιο σχήμα με τους φελλούς αλλά είχαν κατασκευαστεί από πριονίδι που διαλυόταν με την έκρηξη.

Τις ημέρες των Χριστουγέννων-Πρωτοχρονιάς-Φώτων που μαζεύαμε κάποια χρήματα από τα συνεχόμενα κάλαντα ξεχωρίζαμε ένα ποσό για «εξοπλιστικά προγράμματα σουρομπίστολων και φελλών ή σούρων» και έτσι είμαστε πανέτοιμοι για τον πόλεμο...

Τις ημέρες εκείνες όταν το επέτρεπε ο καιρός μαζευόμαστε τα αγόρια στην άκρη του χωριού σε άγονο βραχώδη τόπο όπου χωριζόμαστε σε δύο ομάδες και άρχιζε το... σουροτουφεκίδι. Όταν τελειώνανε τα πυρομαχικά γινόταν ανακωχή, ανανεώναμε το ραντεβού για την επόμενη μάχη και επιστρέφαμε στα σπίτια μας.

Οι πολεμικές διαδικασίες τελειώνανε με την «οικονομική εξάντληση» των αντιπάλων και τα όπλα αποσύρονταν...

Δωρεές στην Ενορία Αρμένων

Προσέφεραν στην ενορία Αρμένων:

Κωνσταντίνος Προεστάκης Αρμένιοι 100€, **Βασίλειος Μαλεκάκης** Αρμένιοι 100€, **Κωνσταντίνος Προεστάκης** του Εμμανουήλ 100€, **Ιωάννης Προεστάκης** Αρμένιοι 300€, **Βασίλειος Κων/νου Μαραγκουδάκη** 300€, **Οικογένεια Στεφάνου Κουτσουπάκη** 100€, **Στέλιος Πατεράκης** του Νικολάου 50€, **Κατίνα Φακίρη Καραγιαννάκη** Αρμένιοι 35€, **Γεώργιος Παπαδάκης** Αρμένιοι 50€, **Παντελίτσα Καβρουλάκη** Αρμένιοι 200€, **Ελένη Καβρουλάκη** Αρμένιοι 200€, **Σύλλογος Πατεράκιδων, «Οι ρίζες»** Χανιά 100€, **Κορνιλία Βιριράκη** Αρμένιοι 150€, **Σοφία Μιχαήλ Τερεζάκη** Αρμένιοι 50€, **Αναστασία Τερεζάκη Κουναλάκη** Αρμένιοι 20 €, **Αικατερίνη χήρα Ελευθερίου Τερεζάκη** Αρμένιοι 200 €.

Το εκκλησιαστικό συμβούλιο
τους ευχαριστεί όλους.

Σύντομο πέρασμα

Εκείνη μόλις είκοσι
κι αυτός τριάντα δύο.
Η νέα ζωή, πρωτόβγαλτη
μετρούσε από χρόνο λειψό
ακριβούς μήνες, έντεκα.
Πως μοιάζει η ευτυχία
Με αυτήν.

Όμως, άγριο τ' αγκάθι
στο τριαντάφυλλο πάντα
όταν υπολείπεται το ζήτα της ζωής
κι ορίζεται γι' άλλο δρόμο.

Θα φύγω, του είπε, αύριο...Κι έφυγε.
Παράλογα, αμετάκλητα, για πάντα
Μια που εκείνος αποφάσισε
«καλύτερα» πώς.

Στον ύπνο της την έπνιξε...
κι ύστερα σκηνοθέτησε...
ληστεία !!!

Μόνο το κλάμα του παιδιού
δε μέτρησε,
Καρολάιν μικρή, τόσο ξένη
τώρα δε θα μπορείς
να θέλεις πια.

Ούτε και το μωρό σου κάτι από σένα.
Τώρα που το χώμα έγινε βαθύ
και το σκοτάδι ζόφος.

Καλοί μου,
δείτε λίγο καλύτερα
δεν είναι αστέρι του Χόλυγουντ!
Ούτε το φωτεινό του τ'αστρο
Κάποιος Βηθλεέμ.
Μόνο η δυστυχία κι' ο στραγγαλισμός
μιας νέας ζωής.
Μόνο μια φρίκη είναι. Επί τέλους!

Πως ήτανε -λέει- Πρωταπριλιά
και κάθε κακό -κι είναι πολλά
ένα κουτσό αστέιο.
Μόνο ένα αστέιο.

Σχόλιο: Ωραία τα διηγήματα και τα ποιήματα
της Νέλλης Παπαγιαννάκη, που ήταν κι ένας
ωραίος άνθρωπος -θυμάμαι. Πού υπάρχουν;
Μπορούν να δημοσιευτούν κι άλλα, ίσως.

Καλή υγεία σε όλους.
Σας χαιρετώ
Έλση Παυλάκη

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ

Όλος ο κόσμος ζυγίζει μόλις 3 κιλά, αλλά και... τόνους ευτυχίας, είπε ο νεοπαππούς **Μανώλης Πιπεράκης**, μόλις πήρε στα χέρια του τη νεογέννητη εγγονή, από την κόρη του **Βάλια**.

Ευχόμαστε στην οικογένεια του Μανώλη και της Βάλιας η νεογέννητη να τους ζήσει, να είναι τυχερή και να έχουν πάντα χαρές.

ΔΩΡΕΕΣ ΣΤΗΝ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΜΑΣ

Το περασμένο τρίμηνο λάβαμε από τους αγαπητούς αναγνώστες τα παρακάτω ποσά ως οικονομική ενίσχυση της εφημερίδας μας. Τους ευχαριστούμε όλους θερμά.

Προεστάκη Λιονουδάκη Βάσω	Καλύβες	50€
Χαραλαμπάκη Μιχάλη του Ιωάννη	Χανιά	50€
Κονιδάρη Αγάπη, από την ίδια και τα παιδιά της στη μνήμη του συζύγου της Σταύρου, Αρμένιοι		20€
Ανώνυμος		50€
Νικολάου Δημήτρη, στη μνήμη της συζύγου του Μαρίας, Κόρινθος		50€
Πική Τιτίκα	Αθήνα	50€

Οι οικονομικές προσφορές μπορούν να κατατίθενται στο λογαριασμό GR9001101560000015676103433 της Εθνικής Τράπεζας δηλώνοντας στην τράπεζα το όνομά σας, ή να αποστέλλονται με ταχυδρομική επιταγή στη διεύθυνση: Τσακίρακις Γιάννης, Σουλίου 124, 173 42 Αγ. Δημήτριος και στη συνέχεια να ενημερώνετε την εφημερίδα στο τηλέφωνο 210-9916613, για να σας σταλεί η σχετική απόδειξη.

Οι αντιδήμαρχοι του Δήμου μας

Τους Αντιδημάρχους για το β' μισό της θητείας, όρισε ο Δήμαρχος Αποκορώνου Χαράλαμπος Κουκιανάκης. Η θητεία τους ισχύει μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2023.

Καθήκοντα Αντιδημάρχων αναλαμβάνουν οι εξής: **Αποστολάκης Ιωάννης, Καυκαλά Αργυρώ, Μπενάκη Αργυρώ, Νιολάκη Νίκη, Κουκουράκης Ιωάννης, Γυπαράκης Γεώργιος, Αθιτάκης Ιωάννης.**

«Ένα γομάρι θύμψες!»
Χρονογραφώντας γενικώς εύθυμα & σοβαρά»

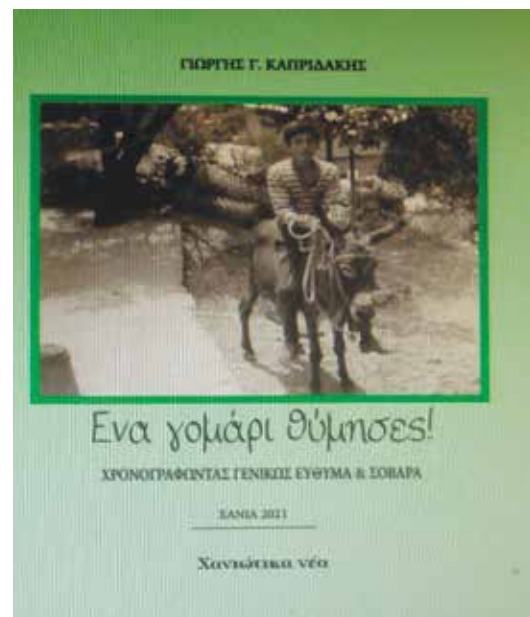
Στο δρόμο για το τυπογραφείο των Χανιώτικων Νέων βρίσκεται και το βιβλίο του συγγραφέα μας **Γιώργη Καπριδάκη** «Ένα γομάρι θύμψες! Χρονογραφώντας γενικώς εύθυμα & σοβαρά».

Το βιβλίο περιλαμβάνει χρονογραφήματα, παιδικές και νεανικές μνήμες, αλλά και σύγχρονη επικαιρότητα από κείμενα που δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς στον Χανιώτικο τύπο και σε ηλεκτρονικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Περιμένουμε να το πάρουμε στα χέρια μας και του ευχόμαστε να είναι καλοτάξιδο!

Στο οπισθόφυλλο του βιβλίου μπορούμε να διαβάσουμε για τον συγγραφέα:

Γεννήθηκα στο Ασκύφου Σφακίων τον Γενάρη του 1954, αλλά έζησα τα παιδικά μου χρόνια στο Ασκύφου και στους Αρμένους, με αξεχαστες ωραίες παιδικές αναμνήσεις.

Σήμερα ζω μόνιμα στα Χανιά, είμαι παντρεμένος με τη Μαρία Αρώνη και έχουμε δυο γιουούς, τον Αλέξανδρο και τον Γιώργο. Φοίτησα στο γυμνάσιο Βάμου και είμαι

πτυχιούχος πολιτικός μηχανικός Τ.Ε. (ΑΤΕΙ). Δούλεψα στον ΟΤΕ Χανίων για 30 χρόνια περίπου και από το 2014 είμαι συνταξιούχος.

Ευχαριστώντας τον παπά Αργύρη

Αποχαιρέτησε το χωριό μας ο αιδεσιμότατος **Τερζής Αργύρης**, ο οποίος διατέλεσε εφημέριος Αρμένων από 20 Σεπτεμβρίου 2018 έως 31 Οκτωβρίου 2021.

Ο παπά Αργύρης που κατάγεται από την Αλεξανδρούπολη Έβρου, μετατέθηκε και εκτελεί χρέη εφημέριου στην Αγία Παρασκευή της Μελίκης Βέροιας. Την Κυριακή 31 Οκτωβρίου 2021, μετά την Θεία Λειτουργία, η Ενορία, το Τοπικό Συμβούλιο και ο Πολιτιστικός Σύλλογος Αρμένων ευχαριστώντας τον παπά Αργύρη για την προσφορά του στο χωριό μας, του επέδωσαν τιμητική πλακέτα και εικόνα με τον Άγιο Νικόλαο.

Τον παπά Αργύρη αντικαθιστά προσωρινά ο εφημέριος του Στύλου παπά Βαγγέλης.

Έκθεση ζωγραφικής «Νινεμία»

Δόμηση και αποδόμηση:

στοχεύοντας στην ισορροπία και την Νινεμία

Την έκθεση ζωγραφικής «Νινεμία» φιλοξένησε από 9 έως 15 Σεπτεμβρίου 2021 το ΧΑΜΑΜ της οδού Κατρέ, όπου παρουσίασαν τα έργα τους οι: Μαυροματάκη Σταυρούλα, Δουλαβέρη Τζέτα, Γονίδη Τάρα και η συγγραφέα μας γιατρός ακτινολόγος Παπαγιαννάκη Κατερίνα. Την έκθεση συνδιοργάνωσαν η εφορία αρχαιοτήτων, ο Δήμος Χανίων, και ο ιατρικός σύλλογος Χανίων.

